

ΑθηνάΤεστ Διάγνωσης Δυσκολιών Μάθησης

Νέα Έκδοση 2011

Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, *Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πολυξένη Ι. Παρασκευοπούλου, *Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η σύγχρονη τάση στη διαγνωστική και θεραπευτική πρακτική των ψυχολογικών προβλημάτων είναι: α) Η *πρόληψη*, ώστε να μην επισυμβούν, καθώς και η *έγκαιρη διάγνωση* και η *έγκαιρη αντιμετώπιση* πριν παγιωθούν. β) Η εκάστοτε απαιτούμενη διορθωτική – θεραπευτική παρέμβαση να παρέχεται στο άτομο όσο το δυνατόν περισσότερο, *μέσα στο χώρο που ζει και δρα το άτομο*. Η εφαρμογή των δύο αυτών προταγμάτων στις περιπτώσεις παιδιών και εφήβων καταδεικνύει τον πρωταρχικό ρόλο που καλείται – και πρέπει – να διαδραματίσει το λαϊκό σχολείο. Αναντίρρητα, το σχολείο του παιδιού με τους δασκάλους του αποτελεί το φυσικό χώρο για την παροχή της, τόσο καίριας, αυτής *ενδο-σχολικής πρωτοβάθμιας φροντίδας* (1).

Όμως, για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να ανταποκριθεί στο έργο αυτό, θα πρέπει να τον εφοδιάσουμε με τα απαραίτητα ψυχοπαιδαγωγικά διαγνωστικά μέσα και με διδακτικο-διορθωτικά προγράμματα που να είναι στοχευμένα στα διάφορα είδη μαθησιακών προβλημάτων.

Ανταποκρινόμενοι στην παραπάνω απαίτηση, αποφασίσαμε, ενωρίς τη δεκαετία του '90, να κατασκευάσουμε, στο Ψυχομετρικό Εργαστήριο της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, δύο τέτοια ψυχοπαιδαγωγικά διαγνωστικά μέσα: ένα για τα *προβλήματα προσαρμογής*, το «*Ερωτηματολόγιο Δια-προσωπικής και Ενδο-προσωπικής Προσαρμογής – ΕΔΕΠ*» (2)· και το άλλο για τα *μαθησιακά προβλήματα*, το «*ΑθηνάΤεστ Διάγνωσης Δυσκολιών Μάθησης*» (3).

Ο κ. Ι. Ν. Παρασκευόπουλος είναι Ομότιμος Καθηγητής Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών.
Η κ. Πολυξένη Ι. Παρασκευοπούλου είναι Ψυχολόγος, ΜS Σχολικής Ψυχολογίας.

Στο άρθρο αυτό γίνεται περιγραφή του ΑθηνάΤεστ, της δομής του και της χρησιμότητάς του για τη διάγνωση των δυσκολιών μάθησης, επ' ευκαιρία της νέας έκδοσής του (4).

Το ΑθηνάΤεστ σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε, μετά από επταετή εργώδη προσπάθεια μιας πολυπληθούς ομάδας πανεπιστημιακών καθηγητών του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και άλλων ενδιαφερομένων συνεργατών, και εκδόθηκε, το πρώτον, την άνοιξη του 1999. Έκτοτε, στα έντεκα χρόνια της κυκλοφορίας του, το ΑθηνάΤεστ έτυχε θερμής υποδοχής και χρησιμοποιήθηκε ευρέως τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο από εκπαιδευτικούς και άλλους ενδιαφερόμενους ειδικούς: σχολικούς ψυχολόγους, κλινικούς ψυχολόγους, λογοθεραπευτές, παιδοψυχιάτρους· ακόμη και από ενδιαφερόμενους γονείς. Απετέλεσε έναν ακόμη δίαυλο για να κατανοήσουμε καλύτερα και να βοηθήσουμε αποτελεσματικότερα τα παιδιά που ήδη αντιμετωπίζουν ή πρόκειται να παρουσιάσουν προβλήματα μάθησης στο σχολείο.

Μετά την 11ετή αυτή επιτυχή πορεία της πρώτης έκδοσης του τεστ, «ήλθε το πλήρωμα του χρόνου» για την επανέκδοσή του σε επανασταθμισμένη και βελτιωμένη μορφή, με επικαιροποίηση των εξεταστικών δεδομένων σε νέο δείγμα παιδιών, με αναδιάρθρωση της ύλης του «Οδηγού Εξεταστή» και έκδοσή του σε δύο χωριστά τεύχη (5), με ανασύνθεση του εξεταστικού υλικού ώστε να είναι πιο εύχρηστο και οικείο – φιλικό στα παιδιά, με τη χρήση των νέων τεχνολογιών για διευκόλυνση του εξεταστή τόσο στη χορήγηση όσο και στη βαθμολόγηση του τεστ (βλέπε Παράρτημα Ι) κ.ά.

Τι είναι το ΑθηνάΤεστ: Δομή

Το ΑθηνάΤεστ είναι μια δέσμη από επιμέρους διαγνωστικές δοκιμασίες, δεκατέσσερις κύριες και μία συμπληρωματική, οι οποίες αξιολογούν ένα ευρύτατο φάσμα νοητικών, αντιληπτικών, ψυχογλωσσικών και κινητικών διεργασιών. Οι κλίμακες αυτές, όπως έχει δείξει η ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και η κλινική πράξη, σχετίζονται με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, για να ανταποκριθούν στις μαθησιακές απαιτήσεις του σχολείου.

Οι δοκιμασίες του ΑθηνάΤεστ είναι σε μορφή ψυχομετρικών κλιμάκων και αξιολογούν *το επίπεδο και το ρυθμό ανάπτυξης* του παιδιού, τόσο στις δεκαπέντε επιμέρους κλίμακες του τεστ, όσο και σε *πέντε τομείς ανάπτυξης*, όπως είναι: *η νοητική ικανότητα*, *η άμεση μνήμη ακολουθιών*, *η ολοκλήρωση ελλειπών παραστάσεων*, *η γραφο-φωνολογική ενημερότητα* και *η νευρο-ψυχολογική ωριμότητα* (βλέπε Πίν. 1) Σύντομη περιγραφή των κλιμάκων αυτών γίνεται στο Παράρτημα ΙΙ.

Το υλικό που απαιτείται για τη χορήγηση και βαθμολόγηση των κλιμάκων του ΑθηνάΤεστ αποτελείται από έντυπα, βιβλία και φυλλάδια, από δελτάρια με εικόνες κοινών αντικειμένων και με γεωμετρικά – αφηρημένα σχήματα, καθώς και από κοινά μικροαντικείμενα (βλέπε Εικ. 1).

Σε τι χρησιμεύει το ΑθηνάΤεστ

Το ΑθηνάΤεστ κατασκευάστηκε, ειδικώς, για να χρησιμοποιείται από τους δασκάλους και τους νηπιαγωγούς, με τα παιδιά της τάξης τους, για να έχουν, για το καθένα, μια ορθολογικά οργανωμένη και συστηματική περιγραφή του επιπέδου και του ρυθμού ανάπτυξης του παιδιού σε κρίσιμους για τη σχολική μάθηση τομείς ανάπτυξης.

Πίν. 1. Οι επιμέρους κλίμακες του ΑθηνάΤεστ, ταξινομημένες κατά τομείς ανάπτυξης

<p><i>I. Νοητική ικανότητα</i></p> <ul style="list-style-type: none">
*1. Γλωσσικές αναλογίες
2. Αντιγραφή σχημάτων
* 3. Λεξιλόγιο <p><i>II. Μνήμη ακολουθιών</i></p> <ul style="list-style-type: none">
* 4. Μνήμη αριθμών
* - Κοινές ακολουθίες (Συμπληρωματική)
5. Μνήμη εικόνων
6. Μνήμη σχημάτων <p><i>III. Ολοκλήρωση παραστάσεων</i></p> <ul style="list-style-type: none">
* 7. Ολοκλήρωση προτάσεων
8. Ολοκλήρωση λέξεων <p><i>IV. Γραφο - φωνολογική ενημερότητα</i></p> <ul style="list-style-type: none">
* 9. Διάκριση γραφημάτων
10. Διάκριση φθόγγων
* 11. Σύνθεση φθόγγων <p><i>V. Νευρο-ψυχολογική ωριμότητα</i></p> <ul style="list-style-type: none">
* 12. Οπτικο - κινητικός συντονισμός
* 13. Αντίληψη «δεξιού – αριστερού»
14. Πλευριώση
--

Βασικός σκοπός της χρήσης του ΑθηνάΤεστ είναι η *διαφορική – αναλυτική αξιολόγηση* της ανάπτυξης του παιδιού και ο εντοπισμός περιοχών στην ανάπτυξή του, οι οποίες είναι *ελλειμματικές* και, στη συνέχεια, ο *προγραμματισμός* και η *εφαρμογή* της κατάλληλης *διδακτικο-διορθωτικής παρέμβασης*, για να βοηθηθεί το παιδί να ξεπεράσει τις δυσκολίες του αυτές, πριν εκδηλωθούν· δηλαδή, για την *πρόληψή* τους. Η, εφόσον έχουν ήδη εκδηλωθεί οι δυσκολίες αυτές, να βοηθηθεί το παιδί να τις ξεπεράσει, πριν παγιωθούν· δηλαδή, για την *έγκαιρη διάγνωση* των δυσκολιών μάθησης και την *έγκαιρη αντιμετώπισή* τους.

Ειδικότερα, τα εξεταστικά αποτελέσματα του ΑθηνάΤεστ ο εκπαιδευτικός μπορεί να τα αξιοποιήσει κατά τρεις τρόπους:

- α) Ως *ψυχοπαιδαγωγικό διαγνωστικό πλαίσιο*, επάνω στο οποίο θα στηριχθεί ο ίδιος ο εκπαιδευτικός, είτε μόνος του αυτόνομα είτε σε συνεργασία με το *σχολικό ψυχολόγο και άλλους ειδικούς*, για να προγραμματίσει και να εφαρμόσει, είτε μέσα στην τάξη είτε στα πλαίσια πρόσθετης ενδοσχολικής διδασκαλίας, είτε σε συνεργασία με τους γονείς, την κατάλληλη για τους μαθητές του, *εξατομικευμένη, διδακτικο-διορθωτική παρέμβαση*.
- β) Ως *προκριματικό υλικό* για μια πρώτη ψυχοπαιδαγωγική αξιολόγηση των μαθητών του, η οποία θα τον βοηθήσει να εντοπίσει τα παιδιά που θα πρέπει να *παραπεμφθούν* σε Σχολική Ψυχολογική Υπηρεσία της περιοχής – ή

Εικ. 1. Εξεταστικό υλικό του ΑθηνάΤεστ.

και σε άλλες ιατροπαιδαγωγικές υπηρεσίες ή και σε άλλους ειδικούς – για περαιτέρω συστηματικότερη διαγνωστική αξιολόγηση.

- γ) Ως μέσο συλλογής ερευνητικών δεδομένων για τη διενέργεια ψυχοπαιδαγωγικών ερευνητικών εργασιών. Ο εκπαιδευτικός μπορεί, βασιζόμενος στο ψυχοπαιδαγωγικό πρότυπο του ΑθηνάΤεστ, να θέσει και να απαντήσει ερευνητικά ερωτήματα για την ανάπτυξη και τη μάθηση, συγκεντρώνοντας, με τη χορήγηση του ΑθηνάΤεστ, πλούσιο, κάθε φορά, εμπειρικό υλικό, με τρόπο άμεσο και αβίαστο.

Σημαντική σημείωση!

Ευνόητο είναι – όπως έδειξε και η 11ετής χρήση του – ότι το ΑθηνάΤεστ είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, όχι μόνον για τους εκπαιδευτικούς, αλλά για όλους τους ειδικούς που ασχολούνται με την ψυχοδιαγνωστική και θεραπευτική των παιδιών, όπως είναι π.χ. ο σχολικός ψυχολόγος, ο κλινικός παιδοψυχολόγος, ο παιδοψυχίατρος, ο λογοθεραπευτής, κ.ά. Οι ειδικοί αυτοί, με τη χορήγηση του ΑθηνάΤεστ, μπορούν να εξασφαλίσουν, με τρόπο εύκολο και γρήγορο, πληθώρα κρίσιμων διαγνωστικών πληροφοριών. Ασφαλώς, ο κάθε χρήστης του ΑθηνάΤεστ θα αξιολογήσει τα εξεταστικά αποτελέσματα από τη δική του οπτική γωνία και θα τα αξιοποιήσει με βάση το δικό του επίπεδο διαγνωστικής και θεραπευτικής ερμηνείας (6).

Ποιες ηλικίες παιδιών καλύπτει το ΑθηνάΤεστ

Το ΑθηνάΤεστ, επειδή αποσκοπεί στην έγκαιρη διάγνωση, έχει κατασκευαστεί για να χρησιμοποιείται με παιδιά που βρίσκονται στα πρώτα στάδια – χρόνια της φοίτησής τους στο σχολείο. Γι' αυτό, ως προς το βαθμό δυσκολίας, έχει καταβληθεί ιδιαίτερη φροντίδα, ώστε το ΑθηνάΤεστ να αντιστοιχεί, πρωτίστως, σε αναπτυξιακό επίπεδο παιδιών ηλικίας από την αρχή του 5^{ου} έτους έως το τέλος του 9^{ου} έτους. Δηλαδή, παιδιών που φοιτούν στο νηπιαγωγείο, καθώς και στην Α', στη Β', στην Γ' και την Δ' τάξη του δημοτικού σχολείου. Στα παιδιά αυτά, είναι δυνατόν, άνετα, να χορηγηθούν όλες οι επιμέρους κλίμακες του τεστ.

Ασφαλώς, το ΑθηνάΤεστ μπορεί να χρησιμοποιηθεί και με μεγαλύτερα παιδιά – παιδιά που φοιτούν σε όλες τις τάξεις του δημοτικού, ακόμη και του γυμνασίου –, τα οποία παρουσιάζουν σοβαρές μαθησιακές ανεπάρκειες. Επίσης, η κλίμακα «Πλευρίωση» μπορεί να χρησιμοποιείται με παιδιά όλων των ηλικιών.

Προμήθεια του ΑθηνάΤεστ: Χωρίς ψυχομετρικό περιορισμό

Στην ψυχοδιαγνωστική πρακτική, για κάθε τεστ, όπως το ΑθηνάΤεστ που είναι υπό τη μορφή σταθμισμένων ψυχομετρικών κλιμάκων, προβλέπονται *αυστηροί περιορισμοί* ως προς τα πρόσωπα που επιτρέπεται να *κάνουν χρήση* των τεστ αυτών – *ακόμη και να τα προμηθεύουν* (7). Για το ΑθηνάΤεστ, *δεν έχουν τεθεί τέτοιοι ψυχομετρικοί περιορισμοί*. Εξ αρχής, σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από ψυχοπαιδαγωγούς επιστήμονες, όπως είναι οι εκπαιδευτικοί, *χωρίς προηγούμενη ψυχομετρική – ψυχοδιαγνωστική εμπειρία*. Π.χ.:

- Φροντίσαμε, ώστε όλες οι «*τεχνικές*» του ΑθηνάΤεστ να είναι από τις συνηθέστερα χρησιμοποιούμενες στην ψυχομετρική πράξη και, επομένως, οι *πιο γνωστές* στους παιδαγωγικούς κύκλους.
- Επίσης, φροντίσαμε, ώστε όλες οι *οδηγίες* να είναι *απλές και λεπτομερείς*.
- Επίσης, «*αναρτήσαμε*» στο *διαδίκτυο ιστοσελίδα του ΑθηνάΤεστ* με *υπολογιστικό λογισμικό και φωνητικό αρχείο* που διευκολύνουν πολλαπλώς τον εξεταστή στο έργο του (βλέπε Παράρτημα Ι).
- Επίσης, φροντίσαμε, ώστε η *εκδοτική μορφή του εξεταστικού υλικού* αφενός να είναι *καλαίσθητη – ελκυστική και αφετέρου να διευκολύνει τον ευχερή του χειρισμό* σε όλα τα στάδια της χρήσης του.
- Επιπλέον, πιστεύουμε ότι και *απλή ανάγνωση και γνωριμία του εξεταστικού υλικού του ΑθηνάΤεστ* θα βοηθήσει το χρήστη – εκπαιδευτικό «*να βλέπει*» και *να περιγράφει* την πορεία ανάπτυξης του παιδιού *με άλλο «μάτι»*: *με αναλυτικό, ενδο-ατομικής αξιολόγησης τρόπο*· μια διαδικασία, δηλαδή, που αποτελεί πρόταγμα της σύγχρονης ψυχοδιαγνωστικής και διδακτικο-διορθωτικής πρακτικής.

Αξιοποίηση των αποτελεσμάτων του τεστ: Περιορισμοί

Ενώ η προμήθεια του ΑθηνάΤεστ γίνεται από κάθε ενδιαφερόμενο, χωρίς κανένα ψυχομετρικό προαπαιτούμενο, όμως η χρήση των εξεταστικών αποτελεσμάτων *δεν είναι για όλους τους σκοπούς ελεύθερη*. Διακρίνουμε δύο συνήθεις χρήσεις των εξεταστικών αποτελεσμάτων του τεστ:

- α) *Η χρήση για προσωπική – ιδιωτική ενημέρωση*, όπου ο χρήστης αρκείται στην αξιοποίηση των δεδομένων *μόνον για δική του πληροφόρηση*. Π.χ. ένας δάσκαλος ή νηπιαγωγός μπορεί να χρησιμοποιεί το τεστ με τα παιδιά της τάξης του, ώστε να γνωρίζει καλύτερα τις μαθησιακές δυνατότητες και αυ-

ναμίες τους. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει ο χρήστης του τεστ, προηγουμένως, να έχει μελετήσει επισταμένως τον Οδηγό Εξεταστή και να τον μάθει σε όλες τις λεπτομέρειές του. Επίσης, θα πρέπει να φροντίσει να εξοικειωθεί με το υπόλοιπο εξεταστικό υλικό του τεστ.

- β) *Η χρήση για επίσημη επίκληση προς «τρίτους», όπου ο χρήστης προτίθεται να χρησιμοποιήσει τα δεδομένα στην επικοινωνία του και στη συνεργασία του με άλλα πρόσωπα και φορείς.* Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει ο επίδοξος χρήστης να έχει παρακολουθήσει ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα και να του έχει χορηγηθεί η σχετική «Βεβαίωση Επάρκειας» (βλέπε Παράρτημα Ι).

Χορήγηση και βαθμολόγηση του ΑθηνάΤεστ

Το ΑθηνάΤεστ χορηγείται *ατομικώς*. Ο εξεταστής και το παιδί κάθονται σε ένα τραπέζι, ο ένας απέναντι στον άλλο, μέσα σε ένα ήσυχο δωμάτιο, οι δυο τους, όπως σε μια ζωντανή ατομική συνέντευξη.

Το ΑθηνάΤεστ είναι σαν ένα μικρό καλοσχεδιασμένο *ψυχολογικό πείραμα*. Η διαδικασία χορήγησης και βαθμολόγησης κάθε κλίμακας έχουν καθοριστεί και περιγράφονται, λεπτομερώς, από πριν. Συγκεκριμένα, για καθεμία από τις δεκαπέντε επιμέρους κλίμακες δίνονται τα ακόλουθα στοιχεία:

- *Σύντομη περιγραφή της κλίμακας*, με στοιχεία για το είδος – τον τύπο των ερωτήσεων και για το γενικό τρόπο χορήγησής τους, καθώς και για το συγκεκριμένο έργο που καλείται να εκτελέσει τόσο το παιδί όσο και ο εξεταστής.
- Το *απαιτούμενο εξεταστικό υλικό*, όπως είναι: οι συγκεκριμένες ερωτήσεις που συναποτελούν την κλίμακα, το έντυπο όπου έχουν καταχωρηθεί οι ερωτήσεις αυτές, καθώς και κάθε άλλο τυχόν απαραίτητο εξεταστικό υλικό – δελτάρια, μικροαντικείμενα – που φυλάσσονται στη σχετική τσάντα του τεστ.
- *Παραδείγματα για άσκηση* με αναλυτική περιγραφή του τρόπου χορήγησής τους.
- *Αναλυτική περιγραφή του τρόπου ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ της κλίμακας*, με λεπτομερειακά στοιχεία για το τι κάνει ο εξεταστής και για το τι κάνει το παιδί (τρόπος εκφώνησης των ερωτήσεων, καταγραφή των απαντήσεων του παιδιού), καθώς και για το «ανώτερο όριο» χορηγούμενων ερωτήσεων.
- *Αναλυτική περιγραφή του τρόπου ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΣΗΣ* τόσο κάθε ερώτησης χωριστά όσο και κάθε κλίμακας συνολικά, καθώς και άλλα σχετικά στοιχεία, όπως είναι ο «ανώτερος βαθμός» τόσο κάθε ερώτησης όσο και κάθε κλίμακας.

Βραχεία, πλήρης και επιλεκτική χορήγηση των κλιμάκων του τεστ

Κατά το σχεδιασμό του ΑθηνάΤεστ, ιδιαίτερη φροντίδα καταβλήθηκε, ώστε να περιληφθούν κλίμακες που να καλύπτουν όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα νοητικών, ψυχογλωσσικών, αντιληπτικών και ψυχο-κινητικών διεργασιών, οι οποίες, όπως έχει δείξει η ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και η κλινική πράξη, σχετίζονται με τις δυσκολίες μάθησης. Έτσι, κατέληξε το τεστ να αποτελείται από τις δεκαπέντε κλίμακες του Πίν. 1.

Τίθεται το ερώτημα: Θα πρέπει, απαραίτητως, όπως συμβαίνει στα σταθμισμένα πολυθεματικά τεστ (7), κάθε φορά που χρησιμοποιείται το ΑθηνάΤεστ με ένα παιδί, να χορηγούνται όλες οι κλίμακες ή αρκεί μόνον κάποιος ελάχιστος αριθμός από κάθε είδος, για να έχουμε αξιοποιήσιμο εξεταστικό αποτέλεσμα;

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι *ΟΧΙ*: δεν είναι καθόλου απαραίτητο να χορηγούνται όλες οι κλίμακες, γιατί στο ΑθηνάΤεστ δεν εξάγονται γενικοί δείκτες. Το ΑθηνάΤεστ είναι ένα διαγνωστικό μέσο *αναλυτικής και ενδο-ατομικής αξιολόγησης*, όπου κάθε μετρούμενη ικανότητα συνεισφέρει, με το δικό της ιδιαίτερο τρόπο, στη *φιλοτέχνηση* του διαγνωστικού προφίλ του παιδιού. Επομένως, ο χρήστης του ΑθηνάΤεστ έχει την ελευθερία να αξιοποιήσει τις δυνατότητες του τεστ, χορηγώντας τις κλίμακες σε διάφορους συνδυασμούς, *ανάλογα με τον εκάστοτε επιδιωκόμενο σκοπό*.

Οι βασικές – συνήθεις τακτικές, όσον αφορά τον αριθμό των κλιμάκων του ΑθηνάΤεστ που κάθε φορά χορηγούνται, είναι τρεις: α) Η *πλήρης χορήγηση*, β) η *βραχεία χορήγηση* και η γ) η *επιλεκτική χορήγηση*.

α) Η *πλήρης χορήγηση* συνίσταται στην εξέταση του παιδιού με *όλες τις επιμέρους κλίμακες*. Η τακτική αυτή χρησιμοποιείται με παιδιά που παρουσιάζουν *διαπιστωμένο μαθησιακό έλλειμμα ή επαρκείς – βάσιμες υποψίες για καθυστερημένη ανάπτυξη*. Έτσι, αξιοποιούνται όλες οι δυνατότητες του τεστ και κάθε περαιτέρω ενέργεια στηρίζεται σε μια ευρύτερη βάση εξεταστικών δεδομένων. Η εξέταση με την πλήρη χορήγηση *διαρκεί περί τα 65'* και απαιτεί δύο εξεταστικές συναντήσεις.

β) Η *βραχεία χορήγηση* συνίσταται στη χορήγηση, από τις έντεκα αριθμητικές κλίμακες, *έξι σε όλα τα παιδιά και, από τις τέσσερις ποιοτικές κλίμακες, μία στα παιδιά του νηπιαγωγείου και της Α' τάξης δημοτικού* (σύνολο 7 κλίμακες) και *δύο στα παιδιά της Β', Γ' και Δ' τάξης του δημοτικού* (σύνολο 8 κλίμακες). Οι κλίμακες αυτές δηλώνονται στον Πίν. 1 με αστερίσκο (*).

Οι κλίμακες αυτές της βραχείας χορήγησης έχουν επιλεγεί, ώστε να καλύπτουν *μερικώς βέβαια, όλες τις πλευρές του τεστ: τομείς ανάπτυξης, δίοδοι*

επικοινωνίας, επίπεδα οργάνωσης των εμπειριών, είδος εξεταστικού υλικού, είδος απάντησης του παιδιού κ.τ.ό. Η εξέταση με τη βραχεία χορήγηση διαρκεί περί τα 45' και ολοκληρώνεται σε μια εξεταστική συνάντηση με το παιδί.

Σημαντική σημείωση!

Η βραχεία χορήγηση είναι ο πιο πολυ-χρησιμοποιούμενος τρόπος χρήσης του ΑθηνάΤεστ. Οι εξεταστές προτιμούν να αρχίζουν την εξέταση με τη βραχεία χορήγηση και, αν κριθεί σκόπιμο, συνεχίζουν να χορηγούν και άλλες κλίμακες, συμπληρωματικώς.

Για διευκόλυνση του εξεταστή, το συμπληρωματικό εξεταστικό υλικό που χρησιμοποιείται για την πλήρη χορήγηση έχει διαχωριστεί και φυλάσσεται στην τσάντα του τεστ μέσα σε ειδικό πλαστικό φάκελο.

γ) Η επιλεκτική χορήγηση συνίσταται στη χορήγηση, κατ' επιλογή, κάθε φορά, μερικών μόνον κλιμάκων του τεστ, γιατί ο χρήστης κρίνει ότι, για τον επιδιωκόμενο σκοπό, επαρκούν μόνον αυτές οι κλίμακες. Π.χ.:

Σε ορισμένες περιπτώσεις, πιθανόν να θελήσουμε να έχουμε μια καλή εικόνα της νοητικής ικανότητας του παιδιού, οπότε θα αρκεστούμε να χορηγήσουμε τις τρεις πρώτες κλίμακες: «Γλωσσικές αναλογίες», «Αντιγραφή σχημάτων», «Λεξιλόγιο»· ακόμη, μαζί, και την κλίμακα «Μνήμη αριθμών».

Ομοίως, σε άλλες περιπτώσεις, πιθανώς να θέλουμε να μελετήσουμε τη γραφο-φωνολογική ενημερότητα του παιδιού, οπότε μπορούμε να αρκεστούμε στη χορήγηση των τριών σχετικών κλιμάκων: τη «Διάκριση γραφημάτων», τη «Διάκριση φθόγγων» και τη «Σύνθεση φθόγγων» κ.τ.ό.

Ευρεία χρήση της επιλεκτικής χορήγησης γίνεται, όπως θα δούμε παρακάτω, στο πλαίσιο ερευνητικών εργασιών, καθώς και όταν χρησιμοποιούμε το τεστ για τη διάγνωση μαθησιακών δυσκολιών σε παιδιά με αισθητηριακές και κινητικές δυσκολίες.

Χρήση του ΑθηνάΤεστ σε άτομα με αισθητηριακές και κινητικές αναπηρίες

Το ΑθηνάΤεστ μπορεί, κάλλιστα, να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση των μαθησιακών δυσκολιών με παιδιά που έχουν αισθητηριακές αναπηρίες (τυφλά, βαρήκοα, κωφά) και με παιδιά που έχουν κινητικές δυσκολίες. Όμως, όχι με το

γενικό - προκαθορισμένο τρόπο. Θα πρέπει να γίνονται οι αναγκαίες παρεκκλίσεις και τροποποιήσεις, ώστε να εξασφαλιζονται, και για αυτά τα παιδιά, οι συνθήκες να αποδώσουν το μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Οι παρεκκλίσεις και οι τροποποιήσεις θα πρέπει να ποικίλλουν ανάλογα με τη φύση της αναπηρίας και το είδος της κλίμακας και να αναφέρονται τόσο στη χορήγηση των κλιμάκων όσο και στην αξιολόγηση των εξεταστικών αποτελεσμάτων.

Ως προς τη χορήγηση των κλιμάκων του τεστ, πρέπει να επισημανθεί ότι ορισμένες κλίμακες, για ορισμένο είδος αναπηρίας, δεν είναι δυνατόν, αλλά ούτε και ψυχοπαιδαγωγικά – διαγνωστικά σκόπιμο, να χορηγούνται, όπως π.χ. η κλίμακα «Οπτικο-κινητικός συντονισμός», η «Μνήμη εικόνων», η «Μνήμη σχημάτων» και η «Αντιγραφή σχημάτων» για τα τυφλά και για τα παιδιά με κινητικά προβλήματα· ή, η κλίμακα «Διάκριση φθόγγων» και η κλίμακα «Σύνθεση φθόγγων» για τα κωφά και τα βαρήκοα παιδιά. Άλλες όμως κλίμακες – οι περισσότερες – είναι δυνατόν να χορηγηθούν, με το γενικό – προκαθορισμένο τρόπο, χωρίς καμία ουσιαστική αλλαγή. Π.χ.:

- Στα τυφλά παιδιά είναι δυνατόν να χορηγηθούν, ως έχουν, όλες οι επτά (7) λεκτικές κλίμακες, καθώς και η κλίμακα «Αντίληψη δεξιού – αριστερού» και η κλίμακα «Πλευρίωση» (πλην των τριών ερωτήσεων της κλίμακας «Πλευρίωση» που αναφέρονται στο «ΜΑΤΙ»).
- Ομοίως, στα κωφά και βαρήκοα παιδιά είναι δυνατόν να χορηγηθούν, ως έχουν, η κλίμακα «Γλωσσικές αναλογίες», η κλίμακα «Λεξιλόγιο», η κλίμακα «Μνήμη αριθμών» (και η συμπληρωματική της), καθώς και όλες οι επτά (7) κλίμακες που χρησιμοποιούν την οπτική δίοδο επικοινωνίας (πλην των δύο ερωτήσεων της κλίμακας «Πλευρίωση» που αναφέρονται στο «ΑΥΤΙ»), αρκεί ο εξεταστής να χρησιμοποιήσει, στη συνδιαλλαγή του με το παιδί, τον επικοινωνιακό κώδικα που γνωρίζει καλά και προτιμά το παιδί (χειλεανάγνωση ή / και νοηματική γλώσσα).
- Ομοίως, στα παιδιά με κινητικές αναπηρίες είναι δυνατόν να χορηγηθούν, ως έχουν, όλες οι επτά (7) λεκτικές κλίμακες και η κλίμακα «Αντίληψη δεξιού – αριστερού», αρκεί να δίνεται στο παιδί ο χρόνος που εκείνο χρειάζεται για «να διατυπώνει» την απάντησή του.

Ως προς την αξιολόγηση των εξεταστικών αποτελεσμάτων, πρέπει να τονιστεί ότι οποιαδήποτε αναφορά στους στατιστικούς πίνακες του τεστ με τα αναπτυξιακά πηλίκια και τις αναπτυξιακές ηλικίες πρέπει να γίνεται με κάθε δυνατή επιφύλαξη. Οι πίνακες αυτοί έχουν εξαχθεί από παιδιά χωρίς ειδική αισθητηριακή ή κινητική αναπηρία. Κάθε λοιπόν ευθεία χρήση των δεδομένων αυτών, για την αξιολόγηση της επίδοσης των παιδιών με ειδικές αναπηρίες, εμπεριέχει τον κίν-

δυνα της αδικίας. Γι' αυτό, οποιαδήποτε σύγκριση πρέπει να γίνεται με την απαιτούμενη *ελαστικότητα* (8). Πάντως, η εξέταση με το ΑθηνάΤεστ παιδιών ειδικών ομάδων, *όσο οριακή και αν συμβεί να είναι*, μπορεί να μας εξασφαλίσει πλούσιο ψυχοπαιδαγωγικό διαγνωστικό υλικό, το οποίο, ακόμη και μόνον κλινικά αξιολογούμενο, μπορεί να αποτελέσει *τη βάση για μια διαφορική διάγνωση* των δυσκολιών μάθησης των παιδιών αυτών και για τον προγραμματισμό της κατάλληλης διδακτικο-διορθωτικής παρέμβασης.

Τα εξεταστικά δεδομένα του ΑθηνάΤεστ

Τα τελικά αποτελέσματα της βαθμολόγησης των απαντήσεων του παιδιού στις τρεις τελευταίες κλίμακες – και στη συμπληρωματική – είναι *ποιοτικοί χαρακτηρισμοί*, όπως: «επαρκής» ή «ελλιπής» οπτικο-κινητικός συντονισμός· «δεξιόστροφη» ή «αριστερόστροφη» πλευρίωση· «πιεσμένη δεξιοχειρία»· «επαρκής» ή «ανεπαρκής» αντίληψη δεξιού-αριστερού κ.τ.ό.

«Ελλιπής» επίδοση σημαίνει ότι το παιδί βρίσκεται, ως προς τη μετρούμενη ικανότητα, στο *κατώτερο 25%* των συνομηλίκων του.

Στις υπόλοιπες έντεκα κλίμακες, τα τελικά εξεταστικά αποτελέσματα είναι, για καθεμία, δύο αριθμητικοί δείκτες: α) Η *αναπτυξιακή ηλικία* και β) το *αναπτυξιακό ηλικίο* (9).

α) *Αναπτυξιακή ηλικία: Το ποσό – το επίπεδο της μαθησιακής ετοιμότητας*

Η αναπτυξιακή ηλικία εκφράζεται σε έτη και μήνες, όπως και η χρονολογική ηλικία, και δείχνει το *ποσό της ωριμότητας* που έχει κατακτήσει το παιδί *μέχρι την ημερομηνία της εξέτασης*.

Ως γνωστόν, οι ικανότητες που αξιολογεί το ΑθηνάΤεστ *αναπτύσσονται με την πάροδο της ηλικίας*· δηλαδή, αυξάνουν και αυτές, όπως συμβαίνει και με άλλα ατομικά χαρακτηριστικά (π.χ. το ύψος, τη μυϊκή δύναμη κ.τ.ό.). Η αύξηση αυτή συνεχίζεται σε όλα τα παιδικά χρόνια έως το τέλος της εφηβείας, οπότε και σταθεροποιείται. Έτσι, το παιδί, σε κάθε ηλικία έχει επιτύχει ένα ορισμένο *ποσό ανάπτυξης*, το οποίο ποσό, σε κάθε επόμενη ηλικία, αναμένεται, κατά τα σχολικά χρόνια, να γίνεται *μεγαλύτερο*. Η αναπτυξιακή ηλικία δείχνει το ποσό της ανάπτυξης – της ωριμότητας – που έχει κατακτήσει το παιδί στη *δεδομένη χρονική στιγμή* (μέχρι την ημερομηνία της εξέτασης) κατά τη διαδρομή του προς την ολοκλήρωση της ανάπτυξης.

Η πληροφορία αυτή, για το επίπεδο μαθησιακής ωριμότητας – ετοιμότητας του παιδιού, έχει τεράστια χρησιμότητα για να καθορίσουμε το

βαθμό δυσκολίας του διδακτικο-διορθωτικού υλικού που μπορεί να αφομοιώσει το παιδί.

Π.χ., αν, για ένα παιδί χρονολογικής ηλικίας 7 ετών και 5 μηνών, η αναπτυξιακή ηλικία του στην κλίμακα «Γλωσσικές αναλογίες» είναι 6 έτη και 11 μήνες, το παιδί αυτό μπορεί, σε ό,τι σχετίζεται και εξαρτάται από την εν λόγω γλωσσική ικανότητα (είναι η ικανότητα να αναλύει και να συσχετίζει έννοιες κατά τρόπο λογικό), να αφομοιώσει διδακτικό υλικό και να ανταποκριθεί στις μαθησιακές απαιτήσεις του μέσου παιδιού του πρώτου 3μήνου της Α' τάξης δημοτικού σχολείου, ενώ το παιδί αυτό, με βάση τη χρονολογική του ηλικία, θα έπρεπε να φοιτά στη Β' τάξη δημοτικού.

Ομοίως, αν, στην κλίμακα «Σύνθεση φθόγγων», η αναπτυξιακή ηλικία του εν λόγω παιδιού είναι 5 έτη και 7 μήνες, συμπεραίνουμε ότι το παιδί αυτό, την ημερομηνία της εξέτασης, έχει, στην ικανότητα να συνθέτει γλωσσικούς φθόγγους και να παράγει λέξεις, την ωριμότητα μόνον του μέσου παιδιού χρονολογικής ηλικίας περίπου 5 κία του εν λόγω παιδιού είναι 5 έτη κ.Επιπλέον, η σύγκριση της αναπτυξιακής ηλικίας με τη χρονολογική ηλικία του παιδιού μπορεί να δείξει τα ακόλουθα:

- α) Οι δύο ηλικίες να είναι ίσες, οπότε αποφαινόμεστε ότι το παιδί, στη συγκεκριμένη κλίμακα, είναι ένα μέσο – κανονικό παιδί· ότι συμπεριφέρεται στην εν λόγω ικανότητα όπως το μέσο συνομήλικό του παιδί.
- β) Η αναπτυξιακή ηλικία να είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη από τη χρονολογική, οπότε αποφαινόμεστε ότι το παιδί, στην εν λόγω ικανότητα, υπερτερεί ή υπολείπεται των συνομηλίκων του, αντιστοίχως. Όσο μάλιστα μεγαλύτερη είναι η διαφορά των δύο ηλικιών τόσο μεγαλύτερη είναι, αντιστοίχως, η υπεροχή ή ελλειμματικότητα.

β) *Αναπτυξιακό πηλίκο: Ο ρυθμός – η ταχύτητα ανάπτυξης*

Τα αναπτυξιακά πηλίκα του ΑθηνάΤεστ είναι ακέραιοι – μονοψήφιοι ή διψήφιοι – αριθμοί με μέση τιμή 10 και τις άλλες τιμές να κυμαίνονται άνω και κάτω της μέσης τιμής 10, έως το 16 προς τα άνω και έως το 4 προς τα κάτω (βλέπε Πίν. 2).

Ενώ η αναπτυξιακή ηλικία δείχνει το ποσό – το επίπεδο της ωριμότητας που έχει κατακτηθεί, έως το χρόνο της εξέτασης, το αναπτυξιακό πηλίκο δείχνει το ρυθμό - την ταχύτητα με την οποία έχει κατακτηθεί – και κατακτάται – το εκάστοτε δεδομένο αυτό ποσό. Συγκεκριμένα:

Έχει οριστεί, με στατιστικές μεθόδους, το αναπτυξιακό πηλίκο 10 να αντιπροσωπεύει το μέσο ρυθμό ανάπτυξης. Δηλαδή, το παιδί με αναπτυξιακό πηλί-

Πίν. 2. Αντιστοιχία μεταξύ αναπτυξιακών ηηλίκων και εκατοστιαίων θέσεων – τιμών

<i>Αναπτυξιακό ηηλικό</i>	<i>Εκατοστιαία θέση -τιμή</i>
16	98
15	95
14	91
13	84
12	75
11	63
10	50
9	37
8	25
7	16
6	9
5	5
4	2

κο 10 κατέχει στην 100βαθμη κλίμακα την 50ή σχετική θέση. Έη, όπως λέγεται, έχει εκατοστιαία τιμή 50. Δηλαδή, ο ρυθμός ανάπτυξης του είναι μεγαλύτερος του 50% και μικρότερος του άλλου 50% των συνομηλίκων του. Το παιδί με αναπτυξιακό ηηλικό μεγαλύτερο του 10 ή μικρότερο του 10 έχουν ρυθμό ανάπτυξης, μεγαλύτερο ή μικρότερο των συνομηλίκων του, αντίστοιχα (9).

Επίσης, έχει οριστεί ότι το παιδί με αναπτυξιακό ηηλικό 12 έχει εκατοστιαία τιμή 75. Δηλαδή, ο ρυθμός ανάπτυξης του είναι μεγαλύτερος του 75% και μικρότερος του άλλου 25% των συνομηλίκων του. Αντίθετα, στον αντίποδα, το παιδί με αναπτυξιακό ηηλικό 8, έχει εκατοστιαία τιμή 25. Δηλαδή, ο ρυθμός ανάπτυξης του είναι μεγαλύτερος του 25% και μικρότερο του άλλου 75% των συνομηλίκων του.

Ομοίως, το παιδί με αναπτυξιακό ηηλικό 14 έχει εκατοστιαία τιμή 91. Δηλαδή, ο ρυθμός ανάπτυξης του είναι μεγαλύτερος του 91% και μικρότερος του 9% των συνομηλίκων του. Αντίθετα, στον αντίποδα, το παιδί με αναπτυξιακό ηηλικό 6 έχει εκατοστιαία τιμή 9. Δηλαδή ο ρυθμός ανάπτυξης του είναι μεγαλύτερος του 9% και μικρότερος του 91% των συνομηλίκων του.

***

Από όσα είπαμε παραπάνω, γίνεται φανερό ότι οι δύο αριθμητικοί δείκτες του ΑθηνάΤεστ, η αναπτυξιακή ηλικία και το αναπτυξιακό ηπλίκο, δίνουν *συμπληρωματικές πληροφορίες* για την ανάπτυξη του παιδιού. Η αναπτυξιακή ηλικία δείχνει *το επίπεδο – το ποσό της ανάπτυξης* που έχει κατακτήσει το παιδί σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, ενώ το αναπτυξιακό ηπλίκο δείχνει *το ρυθμό – την ταχύτητα* με την οποία πορεύεται η ανάπτυξη. Άμεση απόρροια των παραπάνω είναι ότι η μεν αναπτυξιακή ηλικία δείχνει *το επίπεδο δυσκολίας του διδακτικού υλικού* που μπορεί να αφομοιώσει το παιδί στη δεδομένη χρονική στιγμή, ενώ το αναπτυξιακό ηπλίκο δείχνει *το χρόνο που θα απαιτηθεί από το παιδί για να καλύψει ένα ποσό διδακτέας ύλης*, ακόμη και αν είναι η ύλη αυτή σύστοιχη προς το επίπεδο ωριμότητας του παιδιού.

- Π.χ., αν ένα παιδί έχει αναπτυξιακό ηπλίκο 5 (το 5 είναι το $\frac{1}{2}$ του 10), για να καλύψει ένα ποσό διδακτέας ύλης (ας είναι η ύλη αυτή σύστοιχη προς το επίπεδο ωριμότητας του παιδιού), θα απαιτήσει *διπλάσιο χρόνο* από ό,τι το μέσο – κανονικό παιδί με την ίδια αναπτυξιακή ηλικία κ.τ.ό.

Οι «άδηλες» διαγνωστικές πληροφορίες

Ασφαλώς, το κύριο πλαίσιο αναφοράς για την ψυχοπαιδαγωγική διαγνωστική αξιολόγηση είναι, για μεν τις έντεκα πρώτες κύριες κλίμακες οι αναπτυξιακές ηλικίες και τα αναπτυξιακά ηπλίκα, και για τις υπόλοιπες τέσσερις κλίμακες οι ποιοτικοί χαρακτηρισμοί. Τα τελικά αυτά εξεταστικά δεδομένα είναι το «απόσταγμα» των πολυπληθών πληροφοριών που συνελέγησαν και έχουν καταγραφεί στις 14 σελίδες του Φυλλαδίου Εξέτασης κατά τη χορήγηση των ερωτήσεων των επιμέρους κλιμάκων. Όμως, ο έμπειρος ψυχοπαιδαγωγός διαγνωστικός μπορεί να εντοπίσει και να αξιοποιήσει πολλές άλλες χρήσιμες πληροφορίες, *άδηλες* όμως, στις πολλαπλές σελίδες του Φυλλαδίου Εξέτασης. Π.χ.:

- Η επισκόπηση των σελίδων του Φυλλαδίου Εξέτασης μπορεί να δείξει ότι, ενώ η συνολική επίδοση του παιδιού είναι ικανοποιητική, όμως η «πορεία» στις απαντήσεις να παρουσιάζει *«χάσματα»*: δηλαδή, το παιδί να απαντά 2-3 ερωτήσεις σωστά και τις επόμενες 1-2 να τις απαντά λανθασμένες και το κριτήριο για να τερματιστεί η χορήγηση της κλίμακας (π.χ. 4 συνεχόμενες αποτυχίες), να αργεί να ικανοποιηθεί. Μια τέτοια *«άρρρυθμη – άτακτη»* πορεία μπορεί να είναι ένδειξη ότι το παιδί έχει *«διάσπαση προσοχής»*. Αντίθετα, ενός άλλου παιδιού η «πορεία» μπορεί να είναι *«συμπαγής»*: το παιδί να απαντά σωστά τις ερωτήσεις μέχρι ενός σημείου της κλίμακας και, στη συνέχεια, να αρχίζει να αποτυγχάνει συστηματικά.

- Ομοίως, διατρέχοντας και διαβάζοντας τις απαντήσεις που έδωσε το παιδί

στις γλωσσικές κλίμακες, όπου έχουν καταγραφεί οι απαντήσεις του παιδιού *αυτολεξεί* (στο «Λεξιλόγιο», στις «Γλωσσικές αναλογίες», στην «Ολοκλήρωση προτάσεων» και στην «Ολοκλήρωση λέξεων»), μπορούμε να δούμε *το είδος – την ποιότητα των απαντήσεων*.

Τέτοιου είδους «άδηλες» διαγνωστικές πληροφορίες είναι *πάμπολλες*, όπως είναι φυσικό, σε ένα *πολυθεματικό* τεστ, όπως το ΑθηνάΤεστ. Ο εξεταστής λοιπόν θα πρέπει, για να φωτίσει περισσότερο τη *βαθύτερη ουσία της επίδοσης* του παιδιού, όπως αυτή εκφράζεται στους δείκτες – αριθμητικούς και ποιοτικούς – της «τυπικής» βαθμολόγησης, να ανατρέχει, παράλληλα, και στις απαντήσεις του παιδιού και, με «κλινικό μάτι», να ανασύρει τις παντός είδους «άδηλες» διαγνωστικές πληροφορίες που περιέχονται σε αυτές.

Ιδιαίτερη διαγνωστική αξία έχουν οι *λανθασμένες απαντήσεις*. Η ανάλυση των λαθών, συχνά, μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για τον *ιδιαιτέρο τρόπο σκέψης* του παιδιού (10).

Οι πέντε διαγνωστικές κατηγορίες

Συνηθίζεται στη διαγνωστική πρακτική, για διευκόλυνση της επικοινωνίας, να ορίζονται *ζώνες αναπτυξιακών ηλικίων* που η καθεμία να αποτελεί, όπως λέγεται, *διακριτή διαγνωστική κατηγορία*. Π.χ.:

- Αν το αναπτυξιακό ηλικίο είναι στη ζώνη 9, 10 και 11 (περί το 10), το παιδί εντάσσεται στη διαγνωστική κατηγορία «*μέση - κανονική*». Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει το 50% (το ήμισυ) των παιδιών του γενικού πληθυσμού. Σε μια *τυπική τάξη 25 παιδιών*, αναμένεται τα 12 -13 παιδιά να έχουν τέτοιο *μέσο – κανονικό* ρυθμό ανάπτυξης.
- Αν το αναπτυξιακό ηλικίο είναι στη ζώνη 12 και 13 ή είναι, στον αντίποδα, στη ζώνη 8 ή 7, το παιδί εντάσσεται, αντιστοίχως, στην «*οριακώς υψηλή*» ή στην «*οριακώς χαμηλή*» κατηγορία. Σε καθεμία από τις δύο αυτές κατηγορίες εμπίπτει το 16% των παιδιών του γενικού πληθυσμού. Σε μια *τυπική τάξη 25 παιδιών*, αναμένεται να υπάρχουν 4 παιδιά με «οριακώς υψηλό» ή «οριακώς χαμηλό» ρυθμό ανάπτυξης, αντίστοιχα.
- Αν το αναπτυξιακό ηλικίο είναι στη ζώνη 14 και άνω ή είναι, στον αντίποδα, στη ζώνη 6 και κάτω, το παιδί εντάσσεται, αντιστοίχως, στην «*εξαιρετικώς υψηλή*» ή στην «*ανεπαρκή*» κατηγορία. Σε καθεμία από τις κατηγορίες αυτές εμπίπτει το 9% των παιδιών του γενικού πληθυσμού. Σε μια *τυπική*

τάξη 25 παιδιών, αναμένεται να υπάρχουν 2-3 παιδιά με «εξαιρετικό» ή με «ανεπαρκή» ρυθμό ανάπτυξης, αντίστοιχα.

Τα αναπτυξιακά πηλίκα και οι πέντε διαγνωστικές κατηγορίες παρουσιάζονται, γραφικώς, σε ψυχοδιαγνωστικό διάγραμμα (βλέπε Σχ. 1, Σχ. 2 και Σχ. 3).

Ενδο-ατομικές διαφορές

Κύριος σκοπός της χρήσης του ΑθηνάΤεστ είναι ο εντοπισμός των παιδιών που εμπίπτουν στην «οριακώς χαμηλή» και στην «ανεπαρκή» κατηγορία. Δηλαδή, τα παιδιά που ο ρυθμός ανάπτυξής τους είναι στο κατώτερο 25% των συνομηλίκων τους.

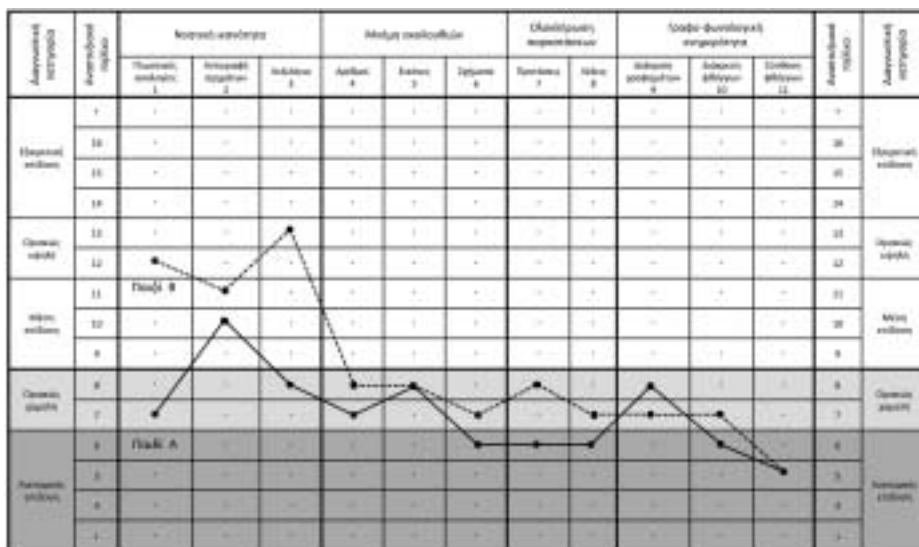
Το ΑθηνάΤεστ παρέχει εξεταστικά δεδομένα για την αξιολόγηση και των δύο ειδών των ατομικών διαφορών: τις *δι-ατομικές διαφορές* και τις *ενδο-ατομικές διαφορές* (11).

- Οι *δι-ατομικές διαφορές* αναφέρονται στις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων ατόμων ως προς μία (την ίδια) ή ως προς περισσότερες (τις ίδιες) ικανότητες. Πρόκειται για σύγκριση του παιδιού με τους συνομηλίκους του ως προς μία ή περισσότερες ικανότητες κάθε φορά.
- Οι *ενδο-ατομικές διαφορές* αναφέρονται στις διαφορές μεταξύ των διαφόρων ικανοτήτων μέσα στο ίδιο άτομο. Πρόκειται για σύγκριση, μεταξύ τους, των διαφόρων συναφών ικανοτήτων στο ίδιο το άτομο.

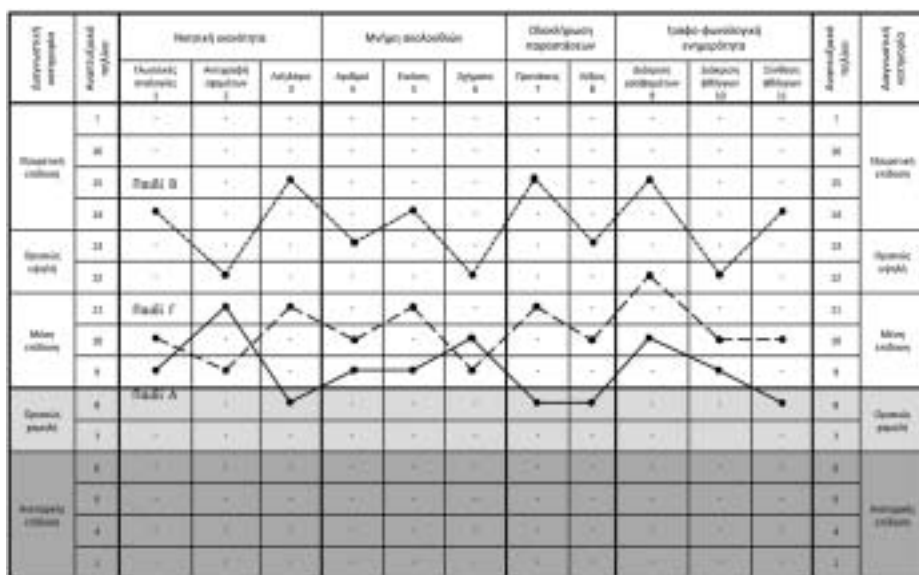
Οι ενδο-ατομικές διαφορές απεικονίζονται, γραφικώς, στο *διαγνωστικό διάγραμμα* του ΑθηνάΤεστ, όπως στο Σχ. 1, Σχ. 2 και Σχ.3.

Οι ενδο-ατομικές συγκρίσεις που μπορούν να γίνουν με τα δεδομένα του ΑθηνάΤεστ είναι πολλές, γιατί πολλοί είναι οι *συνδυασμοί* μεταξύ των επιμέρους κλιμάκων. Π.χ.

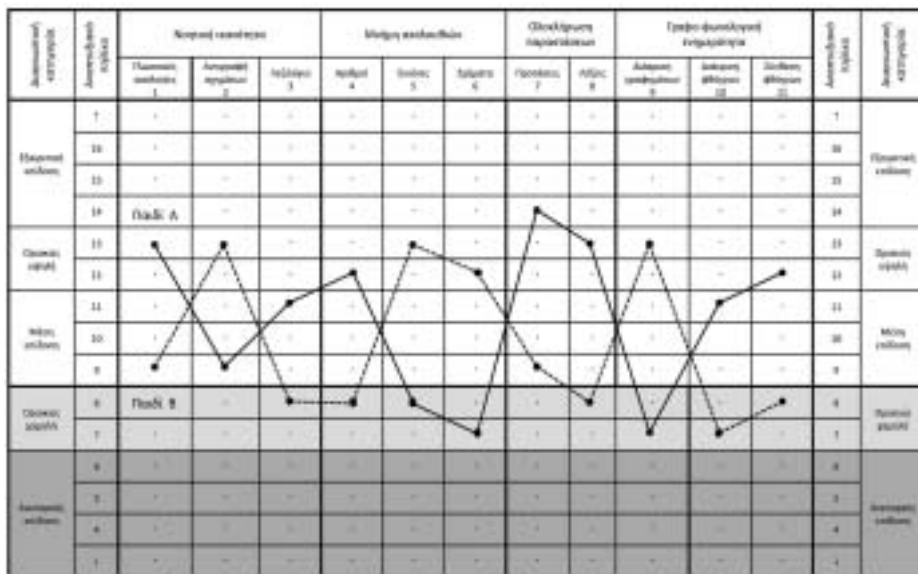
- Μια ενδο-ατομική σύγκριση μπορεί να δείξει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης ενός παιδιού είναι *χαμηλός* σε όλες σχεδόν τις κλίμακες, ενώ ενός άλλου παιδιού ότι είναι *ικανοποιητικός* (ακόμη και υψηλός) στις κλίμακες της *νοητικής ικανότητας* και *χαμηλός* στις υπόλοιπες κλίμακες. Το παιδί με τον *ισόμορφο χαμηλό* ρυθμό ανάπτυξης είναι ένα παιδί με *νοητική υστέρηση* (βλέπε Σχ. 1α), ενώ το παιδί με *ικανοποιητική νοητική ικανότητα*, αλλά με *χαμηλή* στους άλλους τομείς (όπως: *χαμηλή «άμεση μνήμη», χαμηλή «ολοκλήρωση παραστάσεων» και χαμηλή «γγραφο-φωνολογική ενημερότητα»*) έχει ειδική δυσκολία στην *ανάγνωση και στη γραφή – Δυσλεξία* (βλέπε Σχ. 1β).

Σχ. 1. α) Παιδί Α: Ελαφρά νοητική υστέρηση.
 β) Παιδί Β: Ειδική δυσκολία στην ανάγνωση και στη γραφή – Δυσλεξία.

Σχ.2. α) Παιδί Α: Πολιτισμική υστέρηση.
 β) Παιδί Β: Ανώτερη μαθησιακή ικανότητα. γ) Παιδί Γ: Μέσο – κανονικό.

Σχ. 3. α) Παιδί Α: Δυσκολία στην «ακουστική δίοδο επικοινωνίας».
 β) Παιδί Β: Δυσκολία στην «οπτική δίοδο επικοινωνίας».

- Ομοίως, μια ενδο-ατομική σύγκριση μπορεί να δείξει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης του παιδιού στις κλίμακες που χρησιμοποιούν *σημασιολογικό λεκτικό υλικό* (όπως: «Γλωσσικές αναλογίες», «Λεξιλόγιο», «Ολοκλήρωση προτάσεων», «Ολοκλήρωση λέξεων», «Σύνθεση φθόγγων») είναι σαφώς κατώτερος από ό,τι είναι στις κλίμακες που χρησιμοποιούν *άσημο οπτικό υλικό* (όπως: «Αντιγραφή σχημάτων», «Μνήμη σχημάτων», «Διάκριση γραφημάτων»). Μια τέτοια ενδο-ατομική διαφορά είναι ένδειξη ότι το παιδί έχει *πολιτισμική αποστέρωση* (βλέπε Σχ. 2α).
- Ομοίως, μια ενδο-ατομική σύγκριση μπορεί να δείξει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης ενός παιδιού είναι *ισόμορφος περί το αναπτυξιακό ηλικίο 10* (περί το μέσο όρο), ενώ ενός άλλου παιδιού είναι *ισόμορφος πάνω από το μέσο όρο 10*. Το πρώτο παιδί είναι, ως προς τη μαθησιακή ικανότητα, *μέσο – κανονικό* (βλέπε Σχ. 2γ) (περίπου τα μισά παιδιά του γενικού μαθητικού πληθυσμού έχουν παρόμοια διαγνωστικά διαγράμματα). Το δεύτερο παιδί έχει *ανώτερη μαθησιακή ικανότητα* (βλέπε Σχ. 2β).
- Ομοίως, μια ενδο-ατομική σύγκριση μπορεί να δείξει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης του παιδιού στις κλίμακες που χρησιμοποιούν *λεκτικό – φωνητικό υλικό*

είναι σαφώς κατώτερος από ό,τι είναι στις κλίμακες που χρησιμοποιούν οπτικό – εικονιστικό υλικό. Ή, μπορεί σε ένα άλλο παιδί να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: ο ρυθμός ανάπτυξης του παιδιού να είναι σαφώς κατώτερος στις κλίμακες που χρησιμοποιούν οπτικό – εικονιστικό υλικό. Τέτοιες ενδο-ατομικές διαφορές είναι μια ένδειξη ότι το παιδί έχει δυσκολία στη δίοδο επικοινωνίας: στην πρώτη περίπτωση, δυσκολία στην ακουστική δίοδο (βλέπε Σχ. 3α)· και στη δεύτερη περίπτωση, δυσκολία στην οπτική δίοδο (βλέπε Σχ. 3β).

Στις περιπτώσεις αυτές με δυσκολία στη δίοδο επικοινωνίας μια αντίστοιχη ιατρική εξέταση της όρασης ή της ακοής θα δείξει κατά πόσον η διαπιστούμενη δυσκολία οφείλεται σε δυσλειτουργία των αισθητηρίων ή είναι αναπτυξιακό έλλειμμα της γνωστικής λειτουργίας της αντίληψης.

- Ομοίως, ενδο-ατομικές συγκρίσεις μπορεί να γίνουν μεταξύ κλιμάκων σε δυάδες, όπως π.χ. μεταξύ των κλιμάκων «Διάκριση γραφημάτων» και «Διάκριση φθόγγων» ή, μεταξύ των κλιμάκων «Μνήμη εικόνων» και «Μνήμη σχημάτων» κ.ο.κ.
- Ομοίως, ενδο-ατομικές συγκρίσεις μπορεί να γίνουν μεταξύ κλιμάκων σε ομάδες, όπως π.χ., στον τομέα της νοητικής ικανότητας, μεταξύ γλωσσικής μορφής κλιμάκων («Γλωσσικές αναλογίες» και «Λεξιλόγιο») και πρακτικής μορφής κλιμάκων («Αντιγραφή σχημάτων») κ.τ.ό.
- Ομοίως, ενδο-ατομικές διαφορές μπορεί να γίνουν μεταξύ τομέων ανάπτυξης, όπως π.χ. μεταξύ νοητικής ικανότητας, άμεσης μνήμης, ολοκλήρωσης παραστάσεων κ.τ.ό.

***

Ασφαλώς, οι πιθανές παραλλαγές της «μορφής» και του «ύψους» που μπορούν να πάρουν οι ενδο-ατομικές διαφορές στα παιδιά είναι, θεωρητικώς, όσα και τα παιδιά που εξετάζουμε: *κάθε παιδί έχει το δικό του «προφίλ»*. Όμως, όπως φαίνεται στο Σχ. 3, στο Σχ. 4 και στο Σχ. 5, τα διαγνωστικά διαγράμματα των παιδιών που παρουσιάζουν ένα συγκεκριμένο είδος μαθησιακών δυσκολιών, όπως των δυσλεκτικών παιδιών, των εκπαιδευσιμων νοητικώς καθυστερημένων, των παιδιών με πολιτισμική αποστέρηση κ.τ.ό. *μοιάζουν μεταξύ τους*.

Έχει λοιπόν τεράστιο θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον να γνωρίζουμε το «τυπικό διαγνωστικό διάγραμμα» όσο το δυνατόν περισσότερων διαγνωστικών – κατηγορικών ομάδων.

Πρέπει να τονιστεί ότι η ενδο-ατομική αξιολόγηση της επίδοσης του παιδιού έχει τεράστια πρακτική σπουδαιότητα, γιατί παρέχει το *ψυχοπαιδαγωγικό διαγνωστικό πλαίσιο* για τον προγραμματισμό και την εφαρμογή *εξατομικευμένων προγραμμάτων διδακτικο-διορθωτικής παρέμβασης*.

Πότε οι ενδο-ατομικές διαφορές είναι σημαντικές

Η επισήμανση της ύπαρξης ενδο-ατομικών διαφορών γίνεται με *επισκόπηση του διαγνωστικού διαγράμματος* του παιδιού.

Κατά τη *διαγνωστική αξιολόγηση των ενδο-ατομικών διαφορών*, πρέπει να έχουμε υπόψη μας τα εξής:

- Όσο *πιο τεθλασμένη* είναι η γραμμή των αναπτυξιακών ηλικίων τόσο *πιο πολλές και πιο μεγάλες* ενδο-ατομικές διαφορές παρουσιάζει το παιδί. Όσο «*πιο ευθεία*» - πιο ισοϋψής – τείνει να γίνει η τεθλασμένη γραμμή τόσο *λιγότερες και μικρότερες* ενδο-ατομικές διαφορές παρουσιάζει το παιδί.
- Για να θεωρηθεί μια ενδο-ατομική διαφορά μεταξύ δύο ή περισσότερων κλιμάκων σημαντική, θα πρέπει το παιδί, στις συγκρινόμενες κλίμακες, να *εντάσσεται σε διαφορετική διαγνωστική κατηγορία*. Μάλιστα, όσο περισσότερο απέχουν οι διαγνωστικές αυτές κατηγορίες τόσο πιο σημαντική είναι η ενδο-ατομική διαφορά.
- Παράλληλα με τη «*μορφή*» της τεθλασμένης γραμμής, πρέπει να συνεκτιμάται και το «*ύψος*» της *σε σχέση με τη μέση τιμή 10*. Δηλαδή, για τη διαγνωστική αξιολόγηση, σημασία έχει όχι μόνον το πόσο μεγάλες είναι οι ενδο-ατομικές διαφορές, αλλά και *σε ποιες συγκεκριμένες διαγνωστικές κατηγορίες* είναι αυτές οι διαφορές.

Ποια παιδιά είναι «σε κίνδυνο» σχολικής αποτυχίας: Παραπομπή

Όπως κατ' επανάληψη τονίστηκε, το ΑθηνάΤεστ αποσκοπεί να εντοπίσει περιοχές ανάπτυξης του παιδιού που είναι *ελλειμματικές* και που μπορούν να ενοχοποιηθούν για τις παρούσες ή τις μελλοντικές δυσκολίες μάθησης του παιδιού στο σχολείο. Τα διαγνωστικά αυτά στοιχεία ο εκπαιδευτικός μπορεί να τα χρησιμοποιήσει είτε ως *πλαίσιο για τον προγραμματισμό και την εφαρμογή κατάλληλης διορθωτικής παρέμβασης*, είτε ως *προκριματικό υλικό* για να αποφασίσει την *παραπομπή* του παιδιού σε άλλη ενδο-σχολική ή εξω-σχολική Υπη-

ρεσία για περαιτέρω και συστηματικότερη διαγνωστική αξιολόγηση και θεραπευτική φροντίδα.

Στη λήψη της απόφασης για *παραπομπή* του παιδιού, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω:

- Όσα παιδιά τείνουν να εμπίπτουν στην κατώτερη διαγνωστική κατηγορία (αναπτυξιακό ηλικίο *6 και κάτω*), στην «*ανεπαρκή*» κατηγορία, είναι σαφώς «υποψήφια» για παραπομπή. Τα παιδιά αυτά αναμένεται να είναι στο κατώτερο 10% των συνομηλίκων τους. Δηλαδή, σε μια τυπική *τάξη 25 παιδιών*, τα παιδιά αυτά είναι *τα 2-3 τελευταία της τάξης*.
- Η παραπομπή γίνεται περισσότερο σκόπιμη – επιτακτική, πρώτον, όταν το αναπτυξιακό ηλικίο του παιδιού *είναι 5* (το παιδί βρίσκεται στο κατώτερο 5% των συνομηλίκων του)· ή, ακόμα περισσότερο, όταν το αναπτυξιακό ηλικίο *είναι 4* (το παιδί βρίσκεται στο κατώτερο 2% των συνομηλίκων του).
- Όσα παιδιά τείνουν να εμπίπτουν στην «*οριακώς χαμηλή*» διαγνωστική κατηγορία (αναπτυξιακό ηλικίο *8 ή 7*) έχουν, ασφαλώς, και αυτά ανάγκη συστηματικότερης διαγνωστικής αξιολόγησης. Ιδιαίτερα, όταν το παιδί, μετά την εφαρμογή του εξατομικευμένου προγράμματος διορθωτικής παρέμβασης που υπαγορεύεται από το διαγνωστικό του διάγραμμα, *δεν παρουσιάζει την αναμενόμενη βελτίωση*· ή/και όταν υπάρχουν και άλλα επιβαρυντικά στοιχεία από το *εξελικτικό και σχολικό ιστορικό* του παιδιού (13).

Χρήση του ΑθηνάΤεστ στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα

Το ΑθηνάΤεστ κατασκευάστηκε να χρησιμοποιείται, κατά βάση, ως ψυχοδιαγνωστικό μέσο των δυσκολιών μάθησης. Όμως, κάθε καινούργιο διαγνωστικό τεστ, όταν μάλιστα είναι πολυθεματικό, όπως το ΑθηνάΤεστ, αποτελεί πολύτιμο όπλο στην επιστημονική φαρέτρα του ψυχοπαιδαγωγού ερευνητή.

- Πρώτον, στον τομέα της *διάγνωσης* και της *αντιμετώπισης* των δυσκολιών μάθησης, το ΑθηνάΤεστ αποτελεί «πηγή» για τη διατύπωση *πλείστων νέων ερευνητικών υποθέσεων – ερωτημάτων* που θα αποτελούσαν ιδανικό θέμα πτυχιακής ή μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας· ή, ακόμη και διδακτορικής διατριβής. Π.χ.:
  - Εξαιρετικού, πρακτικού και θεωρητικού, ενδιαφέροντος είναι ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με το «προφίλ» - το *τυπικό διαγνωστικό διάγραμμα* - των ικανοτήτων που εξετάζει το ΑθηνάΤεστ για παιδιά με διάφορες μορφές ειδικών δυσκολιών μάθησης, όπως είναι το Σχ. 1, το Σχ. 2 και το Σχ. 3.

- Ομοίως, ιδιαίτερης πρακτικής σπουδαιότητας είναι ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με την *εκπόνηση* και την *εφαρμογή διδακτικο-διορθωτικών προγραμμάτων* σε παιδιά με συγκεκριμένο προφίλ στο ΑθηνάΤεστ. Επαναληπτικές χορηγήσεις του τεστ «πριν» και «μετά» την εφαρμογή του προγράμματος θα δείξουν την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης.
Πρόσφορος χώρος για τέτοιου είδους πειραματικές παρεμβάσεις είναι τα *προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας κ.τ.ό.*
- Ομοίως, καίριου επιστημονικού ενδιαφέροντος είναι έρευνες για τα *ψυχομετρικά χαρακτηριστικά* του ΑθηνάΤεστ, όπως είναι η κλινική – διαγνωστική εγκυρότητα των επιμέρους κλιμάκων, καθώς και των διαφόρων «μορφών» διαγνωστικού διαγράμματος.
- Δεύτερον, ορισμένες κλίμακες του ΑθηνάΤεστ μπορεί να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο άλλου είδους ερευνών για τη μέτρηση συγκεκριμένων επιμέρους ικανοτήτων. Π.χ.:
  - Σε μια έρευνα, όπου ο ερευνητής θα ήθελε να έχει μια πρώτη εκτίμηση της *νοητικής ικανότητας του δείγματός του*, θα μπορούσε, κάλλιστα, να εξασφαλίσει τα εμπειρικά αυτά δεδομένα, χορηγώντας όλες ή μερικές από τις τρεις κλίμακες νοητικής ικανότητας του ΑθηνάΤεστ: τις «Γλωσσικές αναλογίες», την «Αντιγραφή σχημάτων» και το «Λεξιλόγιο»· ακόμη, μαζί, και την κλίμακα «Μνήμη αριθμών».
  - Ομοίως, σε άλλη περίπτωση, όπου ο ερευνητής θέλει να μελετήσει τη *φωνολογική ενημερότητα*, θα εύρισκε στις αντίστοιχες κλίμακες του ΑθηνάΤεστ μια ικανοποιητική λύση.
  - Ομοίως, σε άλλη περίπτωση, όπου ο ερευνητής θέλει να συγκρίνει το βαθμό *πολιτισμικής υστέρησης* αλλόγλωσσων παιδιών, θα μπορούσε, κάλλιστα, να εξασφαλίσει τα εμπειρικά δεδομένα, χρησιμοποιώντας και συγκρίνοντας τις γλωσσικές με τις οπτικο-κινητικές κλίμακες.
  - Ομοίως, σε άλλη περίπτωση, όπου ο ερευνητής θέλει να μελετήσει, παράλληλα με άλλα ερευνητικά ερωτήματα, την *ικανότητα του δείγματος για αντιληπτική διάκριση*, οπτική και ακουστική, μπορεί να χορηγήσει τις κλίμακες «Διάκριση γραφημάτων» και «Διάκριση φθόγγων».
  - Ομοίως, σε άλλη περίπτωση, όπου ο ερευνητής θα ήθελε να μελετήσει την πορεία ανάπτυξης μιας *νευρο-ψυχολογικής ικανότητας*, όπως της πλευρώσεως ή του προσανατολισμού του σώματος, θα εύρισκε στις αντίστοιχες κλίμακες του ΑθηνάΤεστ μια πολύ πρόσφορη λύση κ.τ.ό.

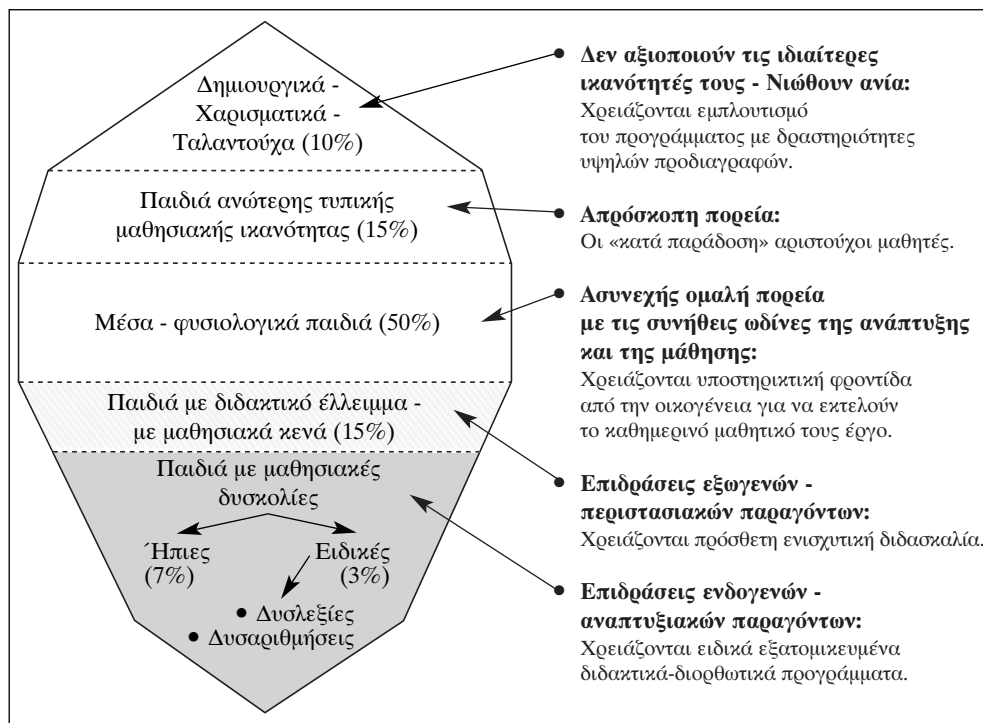

Επίμετρο: Τα είδη των μαθησιακών προβλημάτων και η ψυχοπαιδαγωγική αντιμετώπισή τους

Στο Σχ. 3 δίνεται σχηματική παράσταση της κατανομής (σε %) της μαθησιακής ικανότητας – επίδοσης των μαθητών μιας συνήθους σχολικής τάξης του γενικού σχολείου. Παρατηρούμε ότι περίπου το 25% των παιδιών που παρουσιάζουν μαθησιακό πρόβλημα είναι δύο κατηγοριών:

- α) *Τα παιδιά με διδακτικό έλλειμμα – με μαθησιακά κενά (περίπου 15%)* : Το πρόβλημα στα παιδιά αυτά συνήθως οφείλεται σε δυσμενείς εξωγενείς – περιστασιακούς παράγοντες, όπως είναι: ελλιπής σχολική φοίτηση, αλυσιτελής μέθοδος διδασκαλίας, ανελαστικό αναλυτικό πρόγραμμα, χαμηλές προσδοκίες των γονέων, διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, πολιτισμική υστέρηση κ.τ.ό.
- β) *Τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες (περίπου 10%)*: Το πρόβλημα στα παιδιά αυτά συνήθως οφείλεται σε δυσμενείς ενδογενείς – αναπτυξιακούς παράγοντες. Δεν πρόκειται για διδακτικό – μαθησιακό έλλειμμα, αλλά για *αναπτυξιακό έλλειμμα*: για ελλειμματική ανάπτυξη σε κάποια ή κάποιες γνωστικές λειτουργίες που σχετίζονται με τη διαδικασία της μάθησης. Πρόκειται για γνωστική αναπτυξιακή «*αναπηρία*». Μην ξεχνάμε ότι ο όρος «*μαθησιακές δυσκολίες*» είναι ελληνική απόδοση, επί το επιεικότερο, του αγγλικού όρου «*learning disabilities*» = «*μαθησιακές αναπηρίες*» (14).

Οι παραπάνω δύο κατηγορίες μαθησιακών προβλημάτων απαιτούν, η καθεμία, διαφορετική αντιμετώπιση.

Σχ. 4. Ποσοστιαία κατανομή (%) των παιδιών μιας «τυπικής σχολικής τάξης» ως προς τη μαθησιακή τους ικανότητα.

Στα παιδιά με μαθησιακά κενά – μαθησιακό έλλειμμα, το πρόβλημά τους οφείλεται, κυρίως, σε παραλείψεις και εσφαλμένες παρεμβάσεις στο περιβάλλον του παιδιού – σχολικό και οικογενειακό – και όχι στο ίδιο το παιδί· όχι στην ιδιοσυστασία του. Γι' αυτό, οποιαδήποτε προσπάθεια, τόσο διαγνωστική όσο και θεραπευτική, θα πρέπει να επικεντρωθεί, πρωτίστως, σε διδακτικο– διορθωτικές παρεμβάσεις, όπως είναι: περισσότερος διδακτικός χρόνος, περισσότερες ευκαιρίες για εμπέδωση του μαθησιακού υλικού, καλύτερη οργάνωση και διαχείριση του χρόνου και του τρόπου μελέτης κ.τ.ό. Μαζί με λίγη ψυχολογική στήριξη και υπομονή τα παιδιά αυτά μπορούν τελικά να μετριάσουν, ακόμη και υπερβούν το πρόβλημά τους. Με άλλα λόγια η συνήθης ενδοσχολική ενισχυτική διδακτική βοήθεια είναι αρκετή, αρκεί να οργανωθεί με βάση τις αρχές της σύγχρονης ψυχοπαιδαγωγικής πρακτικής: πολυ-αισθητηριακή εποπτική διδασκαλία, χρήση νέων τεχνολογιών, φροντίδα για ενίσχυση του αυτο-συναισθήματος με παροχή ευκαιριών για επιτυχία κ.τ.ό.

Αντίθετα, στα παιδιά με *δυσκολίες μάθησης*, το πρόβλημά τους οφείλεται, κυρίως, σε παράγοντες «μέσα στο ίδιο το παιδί»: στην ιδιοσυστασία του. Οι όποιες μαθησιακές τους αποτυχίες οφείλονται, πρωτίστως, σε παράγοντες «μέσα στο ίδιο το παιδί», σε *αναπτυξιακό* - και όχι σε μαθησιακό - έλλειμμα. Είναι επιγέννημα ανεπαρκειών σε ικανότητες που συναπαρτίζουν τη μαθησιακή συσκευή. Πρόκειται, κατά κάποιον τρόπο, για *μαθησιακή «αναπηρία»*.

***

Η αιτιολογική λοιπόν αυτή διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών μαθησιακών προβλημάτων (μαθησιακό έλλειμμα vs αναπτυξιακό έλλειμμα), επιβάλλει διαφορετική διαγνωστικο-διορθωτική προσέγγιση. Η πρόχειρη λύση να αντιμετωπίζονται τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες σαν να είναι παιδιά με μαθησιακό έλλειμμα είναι ματαιοπονία. Δίνοντας στο παιδί με μαθησιακές δυσκολίες, στο πλαίσιο της ενδο-σχολικής ενισχυτικής διδασκαλίας ή/και με κατ' οίκον φροντιστηριακή βοήθεια, «*μια από τα ίδια*» με αυτά που γίνονται στο σχολικό πρόγραμμα, θα τολμούσαμε να ισχυριστούμε ότι, όσο φιλότιμη και αν είναι η προσπάθεια αυτή, το τελικό αποτέλεσμα μάλλον θα είναι ανώφελη καταπόνηση του παιδιού και άσκοπη οικονομική αιμορραγία των γονέων. Απαιτείται διαφορετική προσέγγιση.

Οι δύο διαγνωστικο - διορθωτικές προσεγγίσεις των μαθησιακών δυσκολιών

Έχουν προταθεί και χρησιμοποιούνται στον ελληνικό χώρο, για την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών, δύο προσεγγίσεις:

α) Η *συμπεριφοριστική - συμπτωματολογική* προσέγγιση η οποία, έχοντας ως αφετηρία τη συμπεριφοριστική ανάλυση του *μαθησιακού έργου*, αποσκοπεί στον εντοπισμό και στην περιγραφή των λαθών, των κενών και εσφαλμένων μαθήσεων που παρουσιάζει το παιδί και, στη συνέχεια, στη συστηματική διόρθωσή τους με διαδικασίες βασισμένες στις αρχές και στις τεχνικές της συμπεριφοριστικής ανάλυσης της μάθησης.

Τυπικό παράδειγμα εφαρμογής της συμπεριφοριστικής προσέγγισης για την αξιολόγηση και την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών στα Μαθηματικά είναι το σύγγραμμα του Ιωάννη Αγαλιώτη (βλέπε σημείωση υπ' αριθμ. 15).

β) Η *γνωστική - ψυχολογική* προσέγγιση, η οποία, έχοντας ως αφετηρία την ενδο-ατομική αξιολόγηση των γνωστικών λειτουργιών που υπεισέρχονται στη

μάθηση, αποσκοπεί στον εντοπισμό των αναπτυξιακών ελλειμματικών περιοχών και, στη συνέχεια, τη διόρθωσή τους με διαδικασίες βασισμένες σε έννοιες και μοντέλα της Γνωστικής Ψυχολογίας και της Ψυχολογίας της Ψυχογλωσσολογίας, όπως είναι η λεγόμενη «φωνολογική ενημερότητα», η «μνήμη εργασίας» κ.τ.ό. Το ΑθηνάΤεστ, με την αναλυτική – ενδο-ατομική αξιολόγηση των δεκατεσσάρων γνωστικών – ψυχολογικών λειτουργιών, αποτελεί τυπικό παράδειγμα της προσέγγισης αυτής.

Τυπικό παράδειγμα εφαρμογής της γνωστικής – ψυχολογικής προσέγγισης είναι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Διώκη» της Όλγας Ημέλλου, για παιδιά με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες, το οποίο καταρτίστηκε με βάση τα διαγνωστικά διαγράμματα του ΑθηνάΤεστ (βλέπε σημείωση υπ' αριθμ. 16).

***

Πρέπει να τονιστεί ότι οι δύο διαγνωστικο-διορθωτικές προσεγγίσεις των δυσκολιών μάθησης, η συμπεριφοριστική – συμπτωματολογική και η γνωστική – ψυχολογική, παρόλο που προσεγγίζουν το πρόβλημα από διαφορετική αφετηρία (το επίκεντρο για τη μια είναι το *μαθησιακό έργο* – η *μάθηση*, ενώ για την άλλη είναι η *μαθησιακή συσκευή* – η *ανάπτυξη*), όμως στο πρακτικό πεδίο θα μπορούσαν να συνδυαστούν, *αλληλοσυμπληρούμενες*, ως εξής:

Πρώτα, να γίνεται διαγνωστική αξιολόγηση, με βάση τη γνωστική – ψυχολογική προσέγγιση, για τον εντοπισμό τυχόν αναπτυξιακών – γνωστικών ανεπαρκειών. *Στη συνέχεια*, ο σχεδιασμός και η εκπόνηση της διορθωτικής παρέμβασης θα είναι μεν εστιασμένη στις όποιες αναπτυξιακές ανεπάρκειες διαπιστωθούν, αλλά, συγχρόνως, *να εμπλουτίζεται* με εκπαιδευτικό – μαθησιακό υλικό και διδακτικές στρατηγικές που θα προκύπτουν από την συμπτωματολογική ανάλυση της μαθησιακής συμπεριφοράς του παιδιού. Με την προτεινόμενη σύμπραξη και συλλειτουργία των δύο προσεγγίσεων, τα θετικά αποτελέσματα θα είναι πολλαπλασιαστικά.

Η πρόταση για πρόταξη της αξιοποίησης της γνωστικής – ψυχολογικής προσέγγισης εδράζεται στην κυριαρχούσα πλέον άποψη ότι οι μαθησιακές δυσκολίες συνάπτονται με αναπτυξιακό έλλειμμα – με «αναπηρία» στη μαθησιακή συσκευή (17).

Σημειώσεις

1. Βλέπε άρθρο: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1992). Η σχολική ψυχολογία στην Ελλάδα: Διαπιστώσεις και προοπτικές. Περιοδικό *Ψυχολογία*, τόμος 1^{ος}, σελ. 87-100.

2. Βλέπε: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. & Γιαννίτσας, Ν. Δ. (1999). *Ερωτηματολόγιο Δια-προσωπικής και Ενδο-προσωπικής Προσαρμογής – ΕΔΕΠ*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
3. Βλέπε: Παρασκευόπουλος, Ι. Ν., Καλαντζή-Αζίζι, Α. & Γιαννίτσας, Ν.Δ. (1999). *ΑθηνάΤεστ Διάγνωσης Δυσκολιών Μάθησης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
4. Βλέπε: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. & Παρασκευοπούλου, Π.Ι. (2011). *ΑθηνάΤεστ Διάγνωσης Δυσκολιών Μάθησης – Νέα έκδοση*. Αθήνα: Εκδόσεις ΑθηνάΤεστ.
5. Μια περίοπτη αλλαγή στη νέα έκδοση είναι ο εκδοτικός διαχωρισμός της ύλης του «Οδηγού Εξεταστή» σε δύο χωριστά τεύχη – βιβλία: Στο ένα, με τίτλο «Οδηγός Εξεταστή 2: Ειδικές Οδηγίες», έχουν περιληφθεί οι οδηγίες – τα βήματα που πρέπει να ακολουθεί ο εξεταστής για να χορηγήσει στο παιδί τις επιμέρους κλίμακες του τεστ, καθώς και τα κριτήρια βαθμολόγησης των απαντήσεων του παιδιού. Στο άλλο, με τίτλο «Οδηγός Εξεταστή 1: Γενικό Εγχειρίδιο», έχουν περιληφθεί όλες οι υπόλοιπες αναγκαίες πληροφορίες για τη σωστή χρήση του τεστ. Ο διαχωρισμός αυτός δίνει τη δυνατότητα στον έμπειρο χρήστη του τεστ να ολοκληρώνει το διαγνωστικό του έργο, χρησιμοποιώντας ΜΟΝΟΝ το βιβλίο «Ειδικές Οδηγίες». Το άλλο βιβλίο, είναι μεν διαθέσιμο, όμως ο χρήστης του τεστ καταφεύγει σε αυτό μόνον για την επίλυση συγκεκριμένων αποριών που τυχόν προκύπτουν κατά την εξεταστική διαδικασία.
6. Πληροφορίες για τα διάφορα επίπεδα διαγνωστικής ερμηνείας και θεραπευτικής παρέμβασης δίνονται στο άρθρο της υπ' αριθμ. 1 σημείωσης.
7. Βλέπε: Γεώργας, Δ.Δ., Παρασκευόπουλος, Ι.Ν., Μπεξεβέγκης, Η.Γ. & Γιαννίτσας, Ν.Δ. (1998). *Ελληνικό WISC-III: Οδηγός Εξεταστή*. Αθήνα: Εκδόσεις Μοτίβο.
8. Ευκαίιο είναι και αναμενόμενο, οι ειδικοί σε κάθε είδος αναπηρίας εκπαιδευτικοί ερευνητές, να προσαρμόσουν το ΑθηνάΤεστ στις εξεταστικές ιδιαιτερότητες των ομάδων και να σταθμίσουν σε δείγματα από τους πληθυσμούς αυτούς. Για μια τέτοια ερευνητική προσπάθεια προσαρμογής του ΑθηνάΤεστ στο σύστημα Braille και της χρήσης του ΑθηνάΤεστ στα τυφλά παιδιά από τυφλούς και βλέποντες εξεταστές, βλέπε: Τρίγκα, Ε. (2010). Η διάγνωση των δυσκολιών μάθησης στα τυφλά παιδιά. Προσαρμογή του ΑθηνάΤεστ στο σύστημα Braille. *Πρακτικά Β' Πανελληνίου Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής*. Αθήνα, 15-18 Απριλίου, 2010.
9. Πληροφορίες για την έννοια και τη χρησιμότητα των αναπτυξιακών ηλικιών

- και των αναπτυξιακών πηλίκων δίνονται στο σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1990). *Στατιστική εφαρμοσμένη στις επιστήμες της συμπεριφοράς. Τόμος Α'. Περιγραφική στατιστική*. Αθήνα: Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις ΑθηνάΤεστ.
10. Βλέπε σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. & Παρασκευοπούλου, Π. Ι. (2009). *Δαίδαλος: Πρόγραμμα άσκησης της δημιουργικής σκέψης στο σχολείο και στην οικογένεια* (σελ. 86). Αθήνα: Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις ΑθηνάΤεστ.
  11. Ως πρότυπο, τόσο θεωρητικό όσο και λειτουργικό, για την κατασκευή του ΑθηνάΤεστ (το είδος των επιμέρους δοκιμασιών, τη μορφή των ερωτήσεων, τον τρόπο βαθμολόγησης), χρησιμοποιήθηκαν ξδύο από τα πιο γνωστά διαγνωστικά τεστ αναλυτικής – ενδο-ατομικής αξιολόγησης: το «*Aston Index*» (αγγλικής προέλευσης) (βλέπε: Newton, M. & Thomson, M. (1982). *Aston Index: A classroom test for screening and diagnosing of language difficulties*. Cambridge: Living and Learning Limited) και το «*Ιλλινόις Τεστ Ψυχογλωσσικών Ικανοτήτων – ΙΤΡΑ*» (αμερικανικής προέλευσης) (βλέπε: Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1973). *Οδηγός Εξεταστή του Ιλλινόις Τεστ Ψυχογλωσσικών Ικανοτήτων – ΙΤΡΑ*. Ιωάννινα: Ψυχολογικό και Παιδαγωγικό Εργαστήριο, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).
  12. Για την έννοια και την αξιολόγηση των δύο ειδών ατομικών διαφορών, βλέπε σύγγραμμα: Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1992). *Ψυχολογία ατομικών διαφορών*. Αθήνα. Κεντρική διάθεση: Εκδόσεις ΑθηνάΤεστ.
  13. Τα στοιχεία για το εξελικτικό και το σχολικό ιστορικό του παιδιού αναφέρονται σε τυχόν ασυνήθεις συνθήκες κύησης ή/και τοκετού, μολυσματικές ασθένειες, τραύματα, καθυστερημένη γλωσσική ή/και κινητική ανάπτυξη, ασυνήθεις μορφές ενδο-προσωπικής και δια-προσωπικής προσαρμογής, ελλιπή σχολική φοίτηση κ.τ.ό.
  14. Kirk, S.A. & Kirk, W.D. (1970). *Psycholinguistic learning disabilities: Diagnosis and remediation*. Urbana, III: University of Illinois Press.
  15. Βλέπε: Αγαλιώτης, Ι. (2000). *Μαθησιακές δυσκολίες στα Μαθηματικά: Αιτιολογία, αξιολόγηση, αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Ομοίως, βλέπε: Παντελιάδου, Σ. (2000). *Μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη: Τι και γιατί*; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
  16. Βλέπε: Ημέλλου, Ο. (2002). *Αξιολόγηση μαθησιακών δυσκολιών με το ΑθηνάΤεστ και εκπαιδευτική παρέμβαση με την υποστήριξη των νέων τεχνολογιών*. Διδακτορική διατριβή. Τομέας Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
  17. Βλέπε: Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (2008). Δυσκολίες μάθησης και η αντιμετώπισή τους στο σχολείο. Περιοδικό *Παιδί και Έφηβος: Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, τόμος 10, τεύχος 2, σελ. 57-72. Ομοίως, βλέπε: Πόροπδας, Κ.

(1981). *Δυσλεξία: Ειδική διαταραχή στη μάθηση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Αυτοέκδοση. Ομοίως, βλέπε: Πόρποδας, Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Αυτοέκδοση. Ομοίως, βλέπε: Μπεζέ, Λ., Σφυρόερα, Μ. & Γαβριηλίδου, Ζ. (2001). *Πινακωτή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΤΕΣΤ: Το περιεχόμενό της

Για διευκόλυνση του εξεταστή στη χρήση του ΑθηνάΤεστ, έχει «αναρτηθεί» στο ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ιστοσελίδα του ΑθηνάΤεστ (www.athinatest.gr). Στον ιστότοπο αυτόν μπορεί να βρει ο εξεταστής και «να κατεβάσει» αρχεία που θα τον διευκολύνουν στην πιστότερη διαχείριση του εξεταστικού του έργου.

Συγκεκριμένα, στην ιστοσελίδα του ΑθηνάΤεστ έχουν «αναρτηθεί» τα ακόλουθα:

α) *Λογισμικό αρχείο* για την *αυτόματη διεκπεραίωση*, κατά τη βαθμολόγηση, των παρακάτω υπολογιστικών διαδικασιών:

- Υπολογισμός της χρονολογικής ηλικίας του παιδιού
- Μετατροπή των αρχικών βαθμών σε αναπτυξιακά πηλίκα
- Μετατροπή των αρχικών βαθμών σε αναπτυξιακές ηλικίες
- Κατασκευή του διαγνωστικού διαγράμματος

Με την αξιοποίηση του παραπάνω λογισμικού αρχείου, *ελαχιστοποιείται ο χρόνος διεκπεραίωσης υπολογιστικών διαδικασιών*, οι οποίες είναι καθοριστικής σπουδαιότητας για τη σωστή χρήση του τεστ. Συγχρόνως, με την αυτοματοποίηση αυτή *μειώνονται τα λάθη* που εύκολα παρεισφρέουν σε τέτοιου είδους υπολογιστικές διαδικασίες. Όντως, πρόκειται για πολλαπλή διευκόλυνση του εξεταστή στο έργο του!

β) *Φωνητικό αρχείο* με ηχογράφηση των ερωτήσεων των *λεκτικών κλιμάκων*. Προορίζεται για να χρησιμοποιηθεί από τον εξεταστή *για να ασκηθεί και να μάθει να εκφωνεί σωστά* τις ερωτήσεις των εν λόγω κλιμάκων.

γ) *«Ανοικτή πύλη – Ελεύθερο βήμα»*, για άμεση επικοινωνία, με ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ των χρηστών του τεστ και της συγγραφικής ομάδας, όπως:

- *Σχόλια, παρατηρήσεις, ερωτήσεις – απαντήσεις, πληροφόρηση* για τις νεότερες εξελίξεις στα θέματα των δυσκολιών μάθησης κ.τ.ό.

- Πληροφορίες για το ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την απόκτηση της «Βεβαίωσης Επάρκειας» για την επίσημη επίκληση των εξεταστικών δεδομένων του τεστ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Οι κλίμακες του ΑθηνάΤεστ: Σύντομη περιγραφή

Στο Παράρτημα ΙΙ γίνεται σύντομη περιγραφή των επιμέρους του ΑθηνάΤεστ κλιμάκων, ταξινομημένες με βάση τον ειδικότερο τομέα ανάπτυξης (τον έναν από τους πέντε) που αξιολογεί η κάθε κλίμακα: 1) *Νοητική ικανότητα*, 2) *Άμεση μνήμη ακολουθιών*, 3) *Ολοκλήρωση ελλিপών παραστάσεων*, 4) *Γραφο-φωνολογική ενημερότητα* και 5) *Νευρο-ψυχολογική ωριμότητα*.

Ι. Νοητική ικανότητα: Έχουν περιληφθεί τρεις από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες τεχνικές αξιολόγησης της νοητικής ικανότητας. Οι δύο είναι γλωσσικές, η κλίμακα «Λεξιλόγιο» και η κλίμακα «Γλωσσικές αναλογίες», και η τρίτη είναι πρακτικής, οπτικο-κινητικής μορφής, η κλίμακα «Αντιγραφή σχημάτων».

- Η κλίμακα «Λεξιλόγιο» αξιολογεί το βαθμό της οργάνωσης των εννοιών εκ μέρους του παιδιού, τόσο της οριζόντιας (τον εννοιολογικό πλούτο) όσο και της κάθετης - ιεραρχικής (το βαθμό αφαίρεσης - γενίκευσης) των εννοιών.

Αποτελείται από 20 λέξεις - έννοιες, ποικίλου περιεχομένου (αντικείμενα, καταστάσεις, δράσεις), όπως π.χ. «Σφυρί», «Δειλός», «Θλίψη», «Παραμελώ» κ.τ.ό. Το παιδί καλείται να δώσει το εννοιολογικό περιεχόμενο των λέξεων αυτών, λέγοντας ότι γνωρίζει για τις λέξεις - έννοιες αυτές.

- Η κλίμακα «Γλωσσικές αναλογίες» αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να αναλύει και να συσχετίζει έννοιες κατά τρόπο λογικό, όπως είναι σχέσεις αιτίου - αποτελέσματος, λειτουργικής ομοιότητας, αντίθετου, όλου - μέρους, προτέρου - υστέρου κ.τ.ό.

Αποτελείται από 32 ελλειπείς γλωσσικές αναλογίες, όπως π.χ. «Οι εκκλησίες έχουν παπάδες, τα σχολεία έχουν...», «Το γραφείο έχει συρτάκια, το παντελόνι έχει...». Η κάθε αναλογία αποτελείται από δύο προτάσεις: μία πλήρη και μία ελλιπή πρόταση. Το παιδί καλείται να αναλύσει την πρώτη πρόταση, να βρει τη σχέση με την οποία συνδέονται οι όροι της και, στη συνέχεια, να συμπληρώσει καταλλήλως την ελλιπή πρόταση.

- Η κλίμακα «*Αντιγραφή σχημάτων*» αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να χειρίζεται, νοητικά, οπτικό υλικό· δηλαδή, την πρακτική νοητική ικανότητα του παιδιού.

Αποτελείται από έξι γεωμετρικά σχήματα: *τρίγωνο, ανοικτό τετράγωνο και κύκλος, δύο τεμνόμενα τετράγωνα, τρεις τεμνόμενες ευθείες, οριζόντιος ρόμβος, τρίγωνο με κύκλους*. Τα σχήματα αυτά, για να αντιγραφούν σωστά, απαιτούν, το κάθε επόμενο, μεγαλύτερη οπτικο - αντιληπτική ωριμότητα. Το παιδί, έχοντας μπροστά του τα σχήματα, καλείται να τα αντιγράψει.

2. *Άμεση μνήμη ακολουθιών*: Οι δοκιμασίες άμεσης μνήμης ακολουθιών μετρούν την ικανότητα του παιδιού να αναπαράγει, από μνήμης, σειρές συμβόλων – παραστάσεων, χωρίς λογική συνάφεια μεταξύ τους.

Έχουν περιληφθεί τρεις κλίμακες, παρόμοιες – παράλληλες, οι οποίες διαφέρουν ως προς το υλικό που το παιδί καλείται να αναπαράγει από μνήμης. Η «*Μνήμη αριθμών*» χρησιμοποιεί ακουστικές παραστάσεις (εκφώνηση αριθμητικών ψηφίων), ενώ οι άλλες δύο χρησιμοποιούν οπτικές παραστάσεις: η «*Μνήμη εικόνων*» χρησιμοποιεί εικόνες κοινών αντικειμένων (υλικό με σημασία)· και η «*Μνήμη σχημάτων*» χρησιμοποιεί σχήματα αφηρημένα (υλικό χωρίς σημασία).

- Η κλίμακα «*Μνήμη αριθμών*» μετράει την ικανότητα του παιδιού να επαναλαμβάνει, από μνήμης, σειρές ψηφίων (όπως π.χ. η σειρά «3, 1, 7, 2» ή η σειρά «7, 4, 8, 3, 5, 1»).

Αποτελείται από 16 σειρές, των 3 έως 7 ψηφίων. Οι σειρές αυτές παρουσιάζονται στο παιδί, μία κάθε φορά, προφορικώς, κατά τρόπο ομοιόμορφο (ο ρυθμός εκφώνησης είναι ένα ψηφίο ανά δευτερόλεπτο). Το παιδί επαναλαμβάνει τη σειρά, αμέσως μετά την εκφώνησή της.

- Η «*Μνήμη εικόνων*» αποτελείται από 16 σειρές εικόνων κοινών αντικειμένων (όπως: *ποδήλατο, δένδρο, ρολόι, σπίτι κ.τ.ό*) και η «*Μνήμη σχημάτων*» από άλλες 16 σειρές σχημάτων, οι οποίες απεικονίζονται σε ισάριθμες καρτέλες. Επίσης, οι εικόνες των αντικειμένων και τα σχήματα είναι, η καθεμία και το καθένα χωριστά, και σε μικρά πλαστικά πλακίδια – εικονίδια.

Τα αντικείμενα στις εικόνες επελέγησαν, ώστε αφενός να είναι κοινά, για να μην δυσκολεύεται το παιδί στην αναγνώρισή τους, αλλά συγχρόνως και άσχετα μεταξύ τους, για να μη διευκολύνεται ο σχηματισμός μορφολογικών συναθροισμάτων. Τα σχήματα επελέγησαν, ώστε να είναι μεν διακριτά, για να διευκολύνεται η διαφοροποίησή τους, αλλά συγχρόνως και πρωτόγνωρα για το παιδί, ώστε να μη διευκολύνεται η σημασιολογική κωδικοποίησή τους (όπως π.χ. να τους δίνει όνομα).

Ο εξεταστής παρουσιάζει στο παιδί κάθε σειρά για πέντε δευτερόλεπτα. Το παιδί καλείται να θυμηθεί και να φτιάξει την εικονιζόμενη σειρά, τοποθετώντας τα αντίστοιχα εικονίδια, το ένα δίπλα στο άλλο, με τη σειρά που είναι στην καρτέλα.

- Η κλίμακα «Κοινές ακολουθίες» έχει περιληφθεί, ως συμπληρωματική, όπου το παιδί καλείται να κατονομάσει τα μέρη σειρών που συναντάμε στην καθημερινή ζωή, όπως είναι οι ημέρες της εβδομάδας και οι μήνες του έτους.

Επίσης, του ζητείται «να ανέβει» και «να κατέβει» την αριθμητική κλίμακα: ανά 2 έως το 12, ανά 3 έως το 18, ανά 4 έως το 24, ανά 5 έως το 35 και ανά 6 έως το 30, αντίστοιχα. Η αριθμητική αυτή κλίμακα χορηγείται μόνον στα παιδιά που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο (δεν χορηγείται στα παιδιά νηπιαγωγείου).

3. *Ολοκλήρωση ελλιπών παραστάσεων*: Αναφέρεται στην ικανότητα του παιδιού να αξιοποιεί τη γλωσσική εμπειρία του και τους πλεονασμούς της γλώσσας για να συμπληρώνει κενά σε γλωσσικό υλικό. Η συμπλήρωση αυτή είναι μια αυτόματη διεργασία, η οποία συμβαίνει πολύ συχνά στην ανθρώπινη επικοινωνία, όπως στις περιπτώσεις ελαττωματικής άρθρωσης, ασαφούς τηλεφωνικής συνδιάλεξης, κατανόησης ξενικής προφοράς κ.τ.ό. Έχουν περιληφθεί δύο κλίμακες, η μια για ολοκλήρωση στο επίπεδο της πρότασης, η κλίμακα «Ολοκλήρωση προτάσεων» και η άλλη για ολοκλήρωση ελλιπών γλωσσικών στοιχείων στο επίπεδο της λέξης, η κλίμακα «Ολοκλήρωση λέξεων».

- Η κλίμακα «Ολοκλήρωση προτάσεων» αποτελείται από 32 απλές προτάσεις, από τις οποίες λείπει μία ολόκληρη λέξη ή φράση, όπως π.χ. «Όταν λείπει ο γάτος, χορεύουν τα ...», «Νευρίασε πολύ· βγήκε εκτός ...», «Οι κυψέλες είναι το σπίτι των ...» κ.τ.ό. Ο εξεταστής εκφωνεί τις προτάσεις, μία κάθε φορά, διακόπτοντας απότομα και αφήνοντας να φανεί ότι η πρόταση είναι ελλιπής. Το παιδί καλείται να συμπληρώσει την πρόταση με τον κατάλληλο όρο.
- Η κλίμακα «Ολοκλήρωση λέξεων» αποτελείται από 32 λέξεις, από τις οποίες λείπει ένας φθόγγος, όπως π.χ. «πο-ήλατο», «-ραπέζι». Ο εξεταστής προφέρει, σε φυσικό τόνο, τη λέξη, όπως είναι «ακρωτηριασμένη», και το παιδί καλείται να μαντέψει και να πει την πλήρη λέξη.

4. *Γραφο - φωνολογική ενημερότητα*: Αναφέρεται στο βαθμό συνειδητοποίησης εκ μέρους του παιδιού ότι ο λόγος, γραπτός και προφορικός, συντίθεται από

βασικές επιμέρους ακουστικές και οπτικές μονάδες: τα φωνήματα - φθόγγους, τα γραφήματα - γράμματα.

Έχουν περιληφθεί τρεις κλίμακες: η κλίμακα «Σύνθεση φθόγγων» για την αξιολόγηση της ικανότητας του παιδιού να συνενώνει φθόγγους και να σχηματίζει λέξεις· και δύο κλίμακες για την αξιολόγηση της ικανότητας του παιδιού να διακρίνει τους διαφόρους φθόγγους -φωνήματα της ελληνικής γλώσσας μεταξύ τους, η κλίμακα «Διάκριση φθόγγων», καθώς και τα διάφορα γράμματα - γραφήματα μεταξύ τους, η κλίμακα «Διάκριση γραφημάτων».

Η αντιληπτική αυτή διάκριση ανάμεσα στα φωνήματα και ανάμεσα στα γραφήματα γίνεται με βάση *φυσιογνωμικά* - *εξωτερικά* χαρακτηριστικά (όχι εννοιολογικά) των ακουστικών και των οπτικών ερεθισμάτων, αντίστοιχα.

- Η κλίμακα «Διάκριση φθόγγων» αποτελείται από 32 ζεύγη «ψευδολέξεων» (λέξεις φτιαχτές που επινοήσαμε, ειδικώς, για τις ανάγκες της κλίμακας αυτής). Σε ορισμένα ζεύγη, οι δύο ψευδολέξεις είναι καθόλα όμοιες, όπως «γάζαμος - γάζαμος», και σε άλλα διαφέρουν. Στα ζεύγη που διαφέρουν, άλλοτε ένα γράμμα είναι διαφορετικό (αντικατάσταση), όπως «τιφάρι-τιφάλι»· άλλοτε δύο γειτονικά γράμματα έχουν ανταλλάξει θέσεις (αντιμετάθεση), όπως «κρέδα - κέρδα»· άλλοτε ένας φθόγγος έχει παραλειφθεί, όπως «βαρ-τράζω - βατράζω» κ.τ.ό.

Κατά την κατασκευή των λέξεων, καταβλήθηκε προσπάθεια, ώστε να περιληφθούν για σύγκριση όσο το δυνατόν περισσότεροι συνδυασμοί φωνημάτων και, ιδιαίτερα, των ακουστικώς συγγενέστερων, όπως τα οδοντικά τ, δ, θ μεταξύ τους, τα ουρανικά κ, γ, χ μεταξύ τους κ.τ.ό. Ο εξεταστής διαβάζει, σε φυσικό τόνο, κάθε ζεύγος ψευδολέξεων και το παιδί καλείται να δηλώσει αν οι δύο λέξεις είναι ίδιες ή διαφορετικές.

Το παιδί έχει γυρίσει την πλάτη του για να μην βλέπει τα χείλη του εξεταστή (μόνον να τον ακούει, για να αποκλειστεί η δυνατότητα χειλεανάγνωσης).

- Η κλίμακα «Διάκριση γραφημάτων» αποτελείται από 21 ζεύγη ψευδολέξεων, των οποίων οι λέξεις σε ορισμένα ζεύγη είναι καθόλα ίδιες (όπως «θάλημ - θάλμη»), ενώ σε άλλες διαφέρουν. Άλλοτε, οι λέξεις του ζεύγους διαφέρουν ως προς ένα ή δύο γράμματα (αντικατάσταση γραμμμάτων), όπως «λέδα - λέθα» και «φροστώ - ροστώ» και, άλλοτε, διαφέρουν ως προς τη θέση δύο γραμμμάτων (αντιμετάθεση γραμμμάτων), όπως «ταπρο -ταρπο»· και άλλοτε διαφέρουν, συγχρόνως, ως προς τα γράμματα και ως προς τη θέση των γραμμμάτων, όπως «φατσάτω - φαστάτω». Η κλίμακα είναι παράλληλη της κλίμακας «Διάκριση

φθόγγων», με τη διαφορά ότι η ψευδολέξεις κάθε ζεύγους για σύγκριση, αντί να δίνονται προφορικά, δίνονται γραπτώς.

Κατά την κατασκευή των ψευδολέξεων, καταβλήθηκε προσπάθεια, ώστε να περιληφθούν, για σύγκριση, όσο το δυνατόν περισσότεροι συνδυασμοί γραφημάτων της ελληνικής γλώσσας και, ιδιαίτερα, των μορφολογικά συγγενέστερων.

Ο εξεταστής παρουσιάζει τα ζεύγη ψευδολέξεων, γραμμένα σε μια σελίδα. Το παιδί καλείται να κοιτάξει το κάθε ζεύγος ψευδολέξεων και, στις λέξεις που είναι διαφορετικές, να τσεκάρει, με ένα μολύβι, ανάλογα, το ένα ή τα δύο γράμματα που είναι διαφορετικά ή/και τα δύο γράμματα που έχουν ανταλλάξει θέση.

Αξιολόγηση της επίδοσης του παιδιού στις παραπάνω κλίμακες μπορεί να εντοπίσει αισθητηριακές ανωμαλίες, όπως π.χ. συγκαλυμμένη βαρηκοΐα, διαθλαστικές βλάβες στην όραση κ.τ.ό. Ενδιαφέρον διαγνωστικό έχει επίσης η σύγκριση της επίδοσης μεταξύ των δύο κλιμάκων της αντιληπτικής διάκρισης: φθόγγων και γραμμάτων. Η σύγκριση αυτή δείχνει ενδο - ατομικές διαφορές στη δίοδο επικοινωνίας: την ακουστική και την οπτική. Επίσης, χαμηλή επίδοση στην κλίμακα «Σύνθεση φθόγγων» είναι βασικό χαρακτηριστικό των παιδιών με ειδικές δυσκολίες στη γραφή και στην ανάγνωση.

- Η κλίμακα «Σύνθεση φθόγγων» αποτελείται από 32 λέξεις που έχουν επιλεγεί, ώστε να περιέχουν τα διάφορα φωνήματα-φθόγγους της ελληνικής γλώσσας στους διαφόρους συνδυασμούς τους. Σε κάθε λέξη - ερώτηση, ο εξεταστής προφέρει, διαδοχικά, τους φθόγγους της λέξης (όπως π.χ. «ψ·ά·ρ·ι», «α·σ·τ·έ·ρ·ι»), με τρόπο φυσικό και με ρυθμό δύο (2) φθόγγους ανά δευτερόλεπτο. Το παιδί καλείται, συνθέτοντας τους φθόγγους αυτούς, να βρει και να προφέρει τη λέξη.

5. *Νευρο-ψυχολογική ωριμότητα*: Έχουν περιληφθεί τρεις δοκιμασίες: η κλίμακα «*Οπτικο-κινητικός συντονισμός*», η οποία αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να εκτελεί λεπτές κινήσεις των μυών (του χεριού), συμμορφούμενο στα εκάστοτε αισθητηριακά δεδομένα (της όρασης)· η «*Πλευρίωση*», η οποία εξετάζει την «πλευρά» του σώματος (δεξιά ή αριστερή) που προτιμάει να χρησιμοποιεί το παιδί· και η κλίμακα «*Διάκριση δεξιού - αριστερού*», η οποία εξετάζει κατά πόσον το παιδί γνωρίζει και διακρίνει μεταξύ τους, τη δεξιά και την αριστερή «πλευρά» του σώματος, του δικού του (ευθεία αντίληψη) και του απέναντί του (καθρεπτική αντίληψη).

- Η κλίμακα «*Οπτικο-κινητικός συντονισμός*» αποτελείται από ένα σχεδιάσμα, σαν λαβύρινθο, που δείχνει το οδόστρωμα ενός «περιμετρικού» δρόμου σε

πάγκο, με στροφές-γωνίες και πολλά στενέματα. Το παιδί καλείται να σύρει, με το μολύβι, μία γραμμή «στο μέσον» του δρόμου, χωρίς η γραμμή να ακουμπήσει τα πλάγια του δρόμου.

Το παιδί ξεκινάει να σύρει τη γραμμή, κρατώντας το μολύβι με το χέρι της προτίμησής του. Στην πορεία όμως καλείται να αλλάζει χέρι. Επίσης, επειδή ο δρόμος είναι «ανώμαλος» και «κυκλικός», η διαδρομή κινείται προς όλες τις κατευθύνσεις: «οριζόντια», «από πάνω προς τα κάτω», «από δεξιά προς αριστερά» και αντίστροφα. Με τον τρόπο αυτόν έχουμε δεδομένα για ενδο-ατομικές διαφορές που μας δίνουν όχι μόνον μια πληρέστερη εκτίμηση του βαθμού οπτικο-κινητικού συντονισμού του παιδιού, αλλά και στοιχεία, τα οποία, συνδυαζόμενα με την κλίμακα «Πλευρίωση», αποκαλύπτουν και τυχόν λανθάνουσα αμφιχειρία ή πιεσμένη δεξιχειρία.

- Η κλίμακα «Πλευρίωση» αποτελείται από 14 εντολές, τις οποίες το παιδί καλείται να τις εκτελέσει, χρησιμοποιώντας μέλη του σώματός του (χέρι, πόδι, μάτι, αυτί) και μικροαντικείμενα (μολύβι, ξύστρα, ορθογώνιο πλακίδιο με μία τρύπα στο κέντρο, κοινός κρικός, ρολόι). Οι εντολές αυτές δείχνουν τη διαφορική προτίμηση του παιδιού να χρησιμοποιεί το δεξιό ή το αριστερό «ήμισο» του σώματός του, όπως π.χ.: «Πάρε την ξύστρα και ξύσε το μολύβι σου», «Κάνε κοντσό μέχρι την πόρτα και γύρισε», «Πάρε το ρολόι, με τα δύο σου χέρια, και βάλε το στο αυτί σου. Προσπάθησε να ακούσεις τους κτύπους: Τικ-τακ. Πές μου όταν ακούγονται οι χτύποι» κ.τ.ό.

Τα εξεταστικά αποτελέσματα της κλίμακας «Πλευρίωση» δείχνουν κατά πόσον το παιδί έχει αναπτύξει ή όχι σαφή και σταθερή προτίμηση για τη μία πλευρά του σώματος, τη δεξιά ή την αριστερή, όσον αφορά το ΠΟΔΙ, το ΧΕΡΙ, το ΜΑΤΙ και το ΑΥΤΙ. Κατά πόσον, δηλαδή, έχει αναπτύξει, για καθένα από τα τέσσερα αυτά μέλη του σώματος, τη λεγόμενη δεξιόπλευρη ή αριστερόπλευρη ή αδιαφοροποίητη πλευρίωση.

- Στην κλίμακα «Αντίληψη δεξιού-αριστερού» το παιδί καλείται να εκτελέσει, χρησιμοποιώντας μέλη του σώματός του, 12 εντολές, όπως π.χ. «Ποιο είναι το αριστερό σου χέρι;», «Δείξε, με το δεξί σου χέρι, το δεξί σου μάτι», «Ποιο είναι το δικό μου δεξί αυτί;» κ.τ.ό.

Τα αποτελέσματα της κλίμακας δείχνουν κατά πόσον το παιδί μπορεί να κάνει διάκριση ανάμεσα στο αριστερό και στο δεξιό μέρος τόσο του δικού του σώματος (ευθεία αντίληψη) όσο και του σώματος του απέναντί του (καθρεπτική αντίληψη) και να προσανατολίζεται αναλόγως.